

ԱՐՄ

Արևիկ

Կրթական
բնակարան
պրակտիկ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Տօներէն վերջ.

տես

49

ՊՐՕՆԱԿԱՆ

— Թուրք Պօղոսի առաքելոյն առ Կորնթացիս.

Ս. Վ. Մ.

54

— Ժամանակին հետ.

Ս. Վ. Յ.

56

ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ

— Ա. Իսահակեանին.

Ն. ԿԱՏԱՐ

59

— Կայծիդ առջեւ.

ԱՐԱ ԶՈՎԵԱՆ

60

ՀԻՆ ԵԶԵՐ

— Տաղ ի վերայ Ազգաւի.

Հրատ. Ն. Վ. ՄՈՎԱԿԱՆ

62

Հայաստանեայց Եկեղեցին (7).

Ն. Վ. Յ.

63

ԳՐԱԿԱՆ

— Սրբեմն...

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

66

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

— Կիլիկեան ամրոցներ — Անաւարդա.

ԱՐՏԱՒԱԶԻ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

69

ԳԻՏԱԿԱՆ

— Մեր դարը.

Յ. ՇԷՕԶՄԷԼՍԱՆ

71

ԵՐԱԺՀՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

— Սրաժեսուրիւնը սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը.

Ն. Յ. ԵՆԻՏԱՎԷՐՏԵԱՆ

74

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

— Հեռագիր Ս. Էջմիածնէն.

77

— Ամսօրեայ լուրեր.

78

— Բարեպաշտական հաւերներ.

80

ՏԻՐՈՒՆԻ

— Յակոբ Օսական.

Բ Ա Ճ Ն Ն Գ Ի Ն

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 10

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION

Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

Ս Ի Ո Ն

ԻՖ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1948

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ԹԻՒ 2

ԽՈՐԱԳՐԱԿԱՆ

ՏՕՆԵՐԷՆ ՎԵՐՁ

Տօները և կամ կեանքը հանգրուանող մեծ իրադարձութիւններու յիշատակը ներամփոփման և անդրադարձումի պահեր են, ուր աւօրեայէն տաղտկացած և կեանքի հեւ ի հեւ վազքէն պարտասած հոգիները պահ մը կանգ կ'առնեն զիտելու իրենց շուրջը, անդրադառնալու իրենց արարքներուն և լեցուելու մանաւանդ իրական ու տաք ապրումովը կեանքին:

Այսօրուան մարդկութիւնը կ'ապրիՎերկու դարաշրջաններու միջանցքին: Անոնցմէ մէկը կը թուի ըլլալ շքեղութեանց և զեղեցկութեանց անկումը, և միւսը ծնին է մեքենաներու աղմուկին և տնտեսագիտական հաւաքականութիւններու հասարակ նոյնատեսակութեան:

Գալիք աշխարհը, որուն մեծ գիծերը կ'ուրուանան տակաւ, դանդուածներու դարաշրջանն է, ուր բոլոր զարտուղութիւնները կը թուին չքանալ: Նոր ժամանակաշրջանը դէմ է անպէտ և անկարելի նկատուած բաներու: Երոնք ի վիճակի են արթնցնելու վաղնշական և ազնուապետական զգացումներ: Եւ սա կայն հակառակ այս առերեւոյթ ձգտումներուն, հոգին չի կրնար հալածուիլ: Մարդկային քաղաքակրթութիւնը ինչ փուլի մէջ ալ որ մտնէ անոր վաղուան գործօնները աւելի քան երբեք, հոգեկան պարտին ըլլալ:

Վաղուան աշխարհին դէմ մեր ժողովուրդին ապաստը երկու աւագ կարելութիւններ կան, որոնցմէ՝ ամփոփուիլ Մայր Հայրենիքին մէջ, և երկրորդ՝ շարունակել Սփիւռքը, եթէ ձապտագիրը տակաւին ազգէ մեզ պատժել երկարելով մեր պանդխտութիւնը: Երկու վիճակներուն մէջ ալ մենք պէտք ունինք հոգեկան ազդակներու: Բարեբախտաբար այսօրուան մտածող աշխարհը տակաւ կը զգայ թէ ազգերու կեանքին սկզբունքը, ուժին և մեծութեան զգոյժները, նիւթական չէ և չի կրնար ըլլալ: Հոգին, ինչ կերպով ալ որ ուզենք բացատրել գայն, ճշմարտին, բարիին և զեղեցիկին սկզբունքն է: Պէտք չէ մոռնալ, որ աւանց հոգեղէնին, այսինքն մեր էութեան բարձրագոյն մասին, արուեստի գործ մը, հերոսական արարք մը, սրբազան իրադործում մը հազիւ թէ կարենան յաջողիլ:

Հայ հոգիին զանձարանը, իբր աւանդութիւն, արուեստ և փառք, իր եկեղեցին է, այն զետիւնը՝ որուն վրայ կը բարձրանայ մեր անցեալ մեծագործութեանց շէնքը, և այս յոսցքը՝ վաղուան հայութեան հաւաքականութիւնն ու բնագոյն պարտի ըլլալ։ Մի մոռնաք որ մենք Հայ ենք և կրնանք Հայ մնալ միայն մեր եկեղեցիով։

Սակայն այս սողերը նպատակ չունին անգամ մը ևս վեր հանել Հայ եկեղեցւոյ պատմական փառքը, ըսելու համար թէ Հայ ժողովուրդը միշտ պէտք ունի այդ Հաստատութեան և անկէ ճարտելիք մեծ բարիքներուն, որքան ատեն որ ուզէ հաւատարիմ մնալ իր աւանդութեան, իր մշակոյթին, զինքը մշտնջենաւորող ու դիմագծող ոգիին ու իր ազգային իտէալներուն։ Կ'ուզենք մօտենալ միայն այն ուժին որ իբրև գերագոյն ազգակ պահեց ու կրնայ պահել տակաւին մեր միջինը՝ հաւատարիմ իր արեան, իր լեզուին, և իր անցեալ սրբութիւններու ձայնին։ Եկեղեցին այն բեմն է, կը հաւատանք, ուրկէ Հայ հասարակութիւնը կրնայ հաղորդուի իր ժողովրդի իրական տրամալին։

Հոգեկան այս իրողութիւններէն մեկնելով, գիտենք թէ Հայ եկեղեցին այն գերագոյն վայրն է՝ ուր Հայ մը ինքզինքը ամենէն աւելի հարազատ կը զգայ իր եղբայր Հայուն։ Եկեղեցին ամէն ժամանակներու մէջ և դէմ՝ այն հոգեկան և նոյնիսկ նիւթական կազմակերպութիւնն է, ուր Հայ հոգին կրնայ պաշտպանուիլ արտաքին ազդեցութիւններէ, ու մնալ հաշտ ինքզինքին և իր անցեալին։ Առանց Հայ եկեղեցւոյ չեմք զգայնութեան, մենք հազիւ թէ Հայ ենք։ Տակաւին այսօր, մեր օտարութիւններուն մէջ, ինչ որ համ և իմաստ ունի, կուզայ անկէ դարձեալ։

Մեր ժողովուրդը կը շարունակէ իր հրաշք գոյութիւնը, շնորհիւ իր պապերու հաւատքին, այսինքն Հայ եկեղեցւոյ, շնորհիւ այն սիրոյն զոր ան ունեցած է միշտ կրակուած, զրահուած և զինուորուած։ Դարը, զոր նիւթապաշտ կ'անուանենք, դարձեալ հրաշքին է և ոչ թէ հաշիւին։ Ամէն մէկ Հայ հրաշք մըն է, ինքզինքին և իր շուրջիններուն համար, պահպանել կարենալու դէմքը իր պապերու հոգիին։ Եւ կամքով ու խստութեամբ և ծանրութեամբ ինքզինքնիս ի սպաս դրինք այդ հրաշքի յայտակերպումին։ Ով որ կը հաւատայ իր անցեալին և պապերու խորհուրդին ան կը դիմանայ յաւիտեան։ Ու մանաւանդ մի՞ թողուք որ քանդուի ան պուտ մը բանը, զի դժնդակ օրեր ճամբայ են ելած դէպի մեր հաւաքական գոյութեան մերձաւոր ապառնին։ Մեր եկեղեցւոյ, մեր սրբազան անցեալին աննահանջ, միակտուր, այլամերժ ու վայրագ պաշտամունքը՝ դրօշակն է մեր բախտաւոր համայնքումին։

Ինչ որ այս աշխարհի մէջ մեզ կրնայ ընել բոլոր մը գիտակից թրթիռ և կայակ, ինչ որ մեր կաւին մէջէն կը ձգտի երկարիլ դէպի գերագոյն ապրումը, դէպի ազնուական քանի մը նախապայմանները, ատիկա նորէն խորհուրդն ու ձայնն է հայ զրին, հայ արուեստին, հայ անցեալ մեծագործութեան՝ որոնց մարմնաւորութեան տապանն է Հայ եկեղեցին, փառքի ինչպէս գերութեան դարերուն դիմանալով անյողգող։

Ժամանակէ մը ի վեր դժբախտաբար մեր հանրային կեանքին մէջ նորոյթ եղած է հնութեանց և մեծութեանց նկատմամբ ոչ միայն անհանդուրժողութիւն այլ նաև զանոնք քանդելու ախորժակ։

Ջնշելու միտումը տհասութեան կամ անկանոնութեան գործ է. մանուկը, իմարը և զինովը աւելի քանդելու հակում ունին. այս կարգի տկարամտութենէ մը կը բխի նաև հնութեան և մանաւանդ նուիրականութեանց հանդէպ յարգանքի պակասը:

Գործի մը կամ Հաստատութեան մը իմաստը ըմբռնելու համար զայն պէտք է վերածել իր բարոյական արժէքին: Հին կարգերու, հին բարքերու, օրէնքներու, աւանդութիւններու, կրօնքներու արժէքը այդ կերպով միայն հնար է կշռել: Ճնխապաշարուածներու դէմ կռուելու անպայման ճիշդ շատ անգամ ամենէն անձկամիտ նախապաշարուածներու կը տանի մարդը:

Այսօր մեր Մամուլին իր բարեբախտ կամ դժբախտ մասնակցութիւնը բերող ամէն զրիչ կամ զրչակ, իրաւունք կուտայ ինքզինքին քննադատելու մեր մտաւոր և բարոյական կեանքին սասար հանդիսացող ամէն անհատ կամ Հաստատութիւն, անոնցմէ սպասելով այս չար ժամանակներու մէջ անկարելի հրաշքը: Հոգեբանական իրողութիւն է սակայն որ անբարոյ ազդեցութիւններէ տարուած և իմացական յոխորտանքի տկարութեան ենթակայ մարդիկ են միայն որ բացառիկ և հրաշալի ապացոյցներու անհրաժեշտութիւնը կը պահանջեն մարդերէ և Հաստատութիւններէ:

Տարիներէ ի վեր Հայ Եկեղեցին և եկեղեցականը յաճախ նշաւակ կ'ըլլան զուհիկ յարձակումներու, առաւելաբար փոքրի և պոչի ցաւ ունեցողներուն կողմէն: Անոնք կ'ամբաստանեն զմեզ թէ ուղղամիտ կեցուածք չունինք մեր հանրային կեանքին մէջ ընթացք առնող բարեբախտ ու յաճախ տոկուր իրադարձութիւններու նկատմամբ, և թէ չենք ջանար ազգային միասնականութեան ոգին ամուր պահել, ինչ որ Եկեղեցւոյ աւագ պարտականութիւնն է եղած ու կը մնայ դարերով մեր ազգային կեանքին մէջ: Այս տողերը նպատակ չունին Հայ Եկեղեցւոյ ջատագովութիւնը ընելու, ոչ ալ պատասխանը ըլլալու բոլոր անոնց՝ որոնք կացութեան ամբողջական հասկացողութիւնը չունին և յաճախ իրենց մեղքերն ու ողբերգութիւնը ծածկելու համար, ուրիշներ մատնանիշ ընել կը սիրեն: Մեզի համար ցաւազին անակնկալներ եղան վերջերս կարգ մը զրչակներու անարգիչ ակնարկութիւնները Հայ Եկեղեցականութեան և անոր նուիրապետական Աթոռներու նկատմամբ: Մենք գիտենք թէ Հայ Եկեղեցին թէ՛ Մայր Հայրենիքի և թէ՛ Սփիւռքի տրամութիւններու մէջ ինչպէս իր բովանդակ կարելին կ'ընէ երկրին տեղական պայմաններուն և պետական օրէնքներուն թոյլտուութեան չափով պահպանելու և երկարաձգելու համար Հայոն ազգային կեանքն ու ինքնութիւնը իր բոլոր նուիրական երեսներուն վրայ: Եթէ անիկա Սփիւռքի մէջ չի յաշտողի ըլլալու ոսկի շղթան բոլոր տարանջատ մտայնութիւններն ու խմբակցութիւնները իրարու կապող, ատոր յանցանքը անաւարակոյտ որ Եկեղեցիին չէ: Դժբախտ մտայնութիւններու՝ չըսելու համար քացիած հոգիներու արդիւնք է այն թիւր վերագրումները, որոնք ինչպէս ըսինք, ժամանակէ մը ի վեր անպատկառ ու լիբր ակնարկութիւններով կ'արտայայտուին անարդարօրէն Հայ եկեղեցական Հաստատութիւններու և անոր պաշտօնեաներու հանդէպ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին, Սփիւռքի այժմու պայմաններուն տակ, զըլխաւոր և միակ ազդական է ազգապահպանման: Այս իրականութեան նկատմամբ

իրենց աչքերը խփողներ և իրենց Մայրենի Եկեղեցին հարուստողներ հայ անու-
նին անարժան վիժուկներ են պարզապէս: Ոչ մէկ ազնիւ մտաւորական թոյլ
պիտի տար ինքզինքին ունենալու նման բացասական ելոյթներ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին կեդրոնական ազգակն է և կը ֆիւյալ դարձնու
ազգապահպանման, պէտք է գաւազարաւ անոր վրայ, պէտք է յարգել զայն, և
վախճալի անոր պայծառութեան՝ որ իբրև մայր օրդեգորով կը փորձէ իր կա-
բէլին՝ օրերու տրամութեան և փշոզ հովերուն գէմ ապաստանարան ըլլալու
բախտէն զարնուած և մարգերէն դաւուած իր գաւազներուն:

Հանրային կեանքին մէջ, Մամուլն է որ առաւելապէս կը ասեղծէ մասա-
նութիւններ և բարի տրամագրութիւններ, ծառայեցնելով զանոնք անշուշտ
հանրային շահերու: Մեր մէջ մենք Մամուլին կը պարտինք յաճախ նաև յոռի
միտումներ և զրպարտութիւններ անբանելու գործը, որոնց գէմ գծաբախտ-
բար չունինք կարելի միջոցներ և հակաշէշու պաշտպանութեան: Այսպէս մը
որ նուազ չի գործացներ, իբր թէ, յանուն բարոյականի զրոյզ վաշխառուները:

Երբ մեր լրագրութեան մէջ ամենէն զուերի կերպերով կը ճեղքենք ա-
կը հարուածենք մեր առաջնորդները, նշաւով ընելով զանոնք անարդարորէն
հանրային ուշադրութեան, երբ կ'արամարհենք ու կը զրպարտենք մեր նուխ-
րապետական ու կրթական հաստատութիւնները և անոնց նուիրուած գործիչ-
ները, աւրիշ բան չենք ըներ, բայց եթէ ապանել մեր ժողովուրդի բարոյա-
կանք, խորտակել անոր դարուար վստահութիւնը: Եթէ չազդեցինք ցարդ ան-
գրագետնալ, ինչպէս ըսինք, այս անպատասխանատու ու անարակ գրչակներու
անպատկառ արտայայտութիւններուն, որոնք ժամանակէ մը ի վեր մեր հան-
րային շահերու և բարոյականի անկոչ պաշտպաններ են դարձեր, իրենց տե՛ն-
ցած մեծ մթերքէն, ցեխէն, ուրիշներուն ալ բաժին հանելու, պատճառ այն
էր որ ցեխին քար չի նետուիր: Հետեւաբար ոչ միայն զուերի և ունիթիթ,
այլ նաև բացարձակապէս անարդար է վերադրումը՝ զոր քանի մը գրչակներ
իբրև հասարակաց կարգախօսէ մը գրգռած, սխառ են ընել Հայ Եկեղեցւոյ
հոգեւորականութեան հասցէին «խաթարուած» ողի, «եսասէք», «փառատենչ»,
«հաշմանդամ» կոչելով այդ ասպարէզին նուիրուածները:

Պարզ է թէ կրօնական ֆալսեթի և դիւի մասին է իրենց ակնարկու-
թիւնը, չենք ուզեր նոյնիսկ հարցնել թէ անոնք որ կը գործածեն այդ բա-
ռերը, ասուզիւ ունին անոնց հակացողութիւնը, և կամ իրենց կեանքին մէջ
զոյցա՞ծ են երբեք համակրանքը կրօնական Հաստատութիւններու և անձերու
հանդէպ, որ իրաւունք զգային իմակ իրենց՝ արհամարհական վերաբերմունքը
պարզելու այսպիսիներու նկատմամբ, որոնք իրենց աչքին զուրկ կը թուին
այդպիսի անաքինութենէ մը: Գիտենք վստահ թէ նախանձախնդրութիւնն ու
համոզումը չէ որ կը շարժէ այդպիսիներուն զրիչը, այլ կիրքն ու կեղծիքը:
Այս պատճառաւ մեր խօսքերը կ'ուղղուին ոչ թէ իրենց, որոնք գիտենք թէ
խուլ են ամէն ձայնի՝ որ իրենց հաշւոյն չի հնչեր, այլ անոնց, որոնց յար-
գանքն ու սէրը կ'ուզեն պղտորել՝ Հայ Եկեղեցիի և անոր նուիրելի պաշտո-
նէութեան հանդէպ:

Եւ սակայն այսպիսիներուն ցուր մյն չէ որ Հայ Եկեղեցականութիւնը
ընդունակ չէ իր գերին և ուրիշներու կը ծառայէ, այլ այն միայն՝ որ անիկա

արտաքույն է իրենց ազդեցութենէն, և չի շարժիր իրենց փափաքներուն համաձայն: Եթէ Հայ եկեղեցականութիւնը ըլլար այնպէս ինչպէս այդ գրչակները կը սիրեն որակել, իրենք շուտով պիտի կրնային իրենց հետ ունենալ զայն, վասնզի ով աւելի քան իր Տղերին անարժան եկեղեցականութիւնը պիտի կրնար ըլլալ ամենէն նպատակայարմար զործիքը իրենց ձեռքին մէջ: Հայ եկեղեցիի դարաւոր աւանդութիւնն ու ոգին եղած է միշտ ծառայել ժողովուրդին հոգեւոր և բարոյական կեանքին միայն, և հաւատարիմ միշտ իշխանութեանց, տալ Տգկայսերն» կայսեր, և Տգլստուծոյն՝ Աստուծոյ: Ու մեր ժողովուրդին համար ազգային զիտակցութեան ամենէն փառաւոր շրջաններէն մին պիտի սկսի երբ զիտնայ և կամենայ իր կրօնքին ու կրթութեան զործին վարչութեան շրջանակէն դուրս թողուլ զանոնք որ ո՛չ առաջինին հաւատքը ունին և ոչ երկրորդին անխառն ըմբռնումը:

Հայ եկեղեցականը, ու մանաւանդ եկեղեցականութիւնը, երբեք ինքզինքը ընդունակ չէ ըրած այն վերագրումներուն՝ զորս ոմանք, չարամիտ ու սոփեսա, կ'ուզեն ընել: Հայ եկեղեցին միշտ բաժնած է իր ժողովուրդին ճակատագիրը, հաւատարիմ իր դերին և պատմութեան հաւաքած, սփոփած և յուսադրած է աղէտահար իր հօտը, և անոր հոգեկան ու բարոյական ծառայութեան ի սպաս դրած անձնագոհներու հոյեր: Բարոյական, կրօնք և եկեղեցի, ազգերու ներքին կեանքը սնուցանող ամենէն ազնիւ այս սրբութիւնները՝ ճիշդ է թէ վտանգի մէջ են, և սակայն անիկա ներքին հարկ մը ըլլալէ աւելի արտաքին է և ընդհանուր: Մեր դարու ընկերութիւնն ու մշակոյթը տակաւ կը հեռանայ ոգեկանէն, Աստուածայինէն: Բայց կը կրկնենք ոգին անմահ է, հաւառակ ժամանակի աննպաստ բերումներու: Հայ ժողովուրդը ընաւ զուրկ չէ եղած այդ ոգիէն, ինչպէս եկեղեցականը անոր ազնիւ մատակարարն ու տրնտեսը ըլլալէն:

Մամուլը պարտի իր բարձրութեան վրայ մնալ, կարենալ կատարելու համար այն նուիրական յանձնառութիւնները որ իրեն են, և իրմով մեր լեզուին, մեր մտքին և ժամանակին:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԹՈՒԼՓ ՊՕՂՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԱՌ ԿՈՐՆՔԱՑԻՍ

(ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԾԱՆՈթՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

Ա. Կորնթոս. — Կորնթոս՝ ուր Սուրբ Պօղոս այցելեց և ուր հաստատեց Եկեղեցին և որուն ուղղած էր այս Թուղթը, նոր հիմնարկութիւն մըն էր այն հին վաճառաշահ քաղաքին տեղւոյն վրայ ուր կը պատմուէին Սիսեփոսի և Բեբեքեփոնի առասպելները: Ան եղած է մայրաքաղաքը Սիրակուսայի և Կորկիրայի (այժմ Գորֆու) հարուստ գաղթավայրերուն, համաւաւոր իր վաճառականութեամբ, արուեստով, ճոխութեամբ և իր ծովային ուժով: Բ. դարուն Ն. Ք. երբ Հռովմէացիք սկսան տարածուիլ դէպի արեւելք, Կորնթոս կեդրոնատեղին էր Եգէական դաշնակցութեան՝ որուն կը մասնակցէր նաև Հռովմէն պատգամաւորութիւն մը: Անոր վաճառականական արդիւնաւորութիւնը Հռովմէական բանակին և պատգամաւորներուն նախանձը գրգռեց, այնպէս որ Լուկիոս Մուսենոս Ն. Ք. 146-ին գրաւելէ ետք աւերակ դարձուց զայն և զլիաւոր գանձերն ալ Հռովմ փոխադրեց: Վարդաբ աւերակ մնաց գրեթէ 100 տարի, երբ Յուլիոս Կեսար վերաշինեց զայն և վերածեց Հռովմէական գաղթավայրի մը՝ անոր բնակիչները Հռովմէացի վեթեռաններ էին, և լեզուն ալ լատիներէնը. բայց շատ չանցած յոյն բնակիչները պիտի բազմացան, թէև քաղաքահանապետ միշտ ենթակայ մնացին Հռովմէացիներուն:

Քաղաքը իր բնական առաւելութիւններուն շնորհիւ շուտով վերստացաւ իր անցեալի վաճառականական մեծ գիրքը: Հողը բացի ծովուն եզերքը երկարող շերտէ մը անբարեբեր էր, այս իրողութիւնը միացած անոր նեղ պարանոցի մը վրայ գտնուելու առաւելութեան, պատճառ եւ ղաւ որ նոր բնակիչներն ալ հիններուն պէս իրենց ապրուստը փնտռէին ծովուն վրայ:

Կորնթոս Ասիոյ և Իտալիոյ միջեւ գտնուող ճամբուն վրայ էր, պարանոցէն

իրենց գոյքերը փոխադրելով և նոյնիսկ իրենց նաւերը ցամաք հանելով՝ վաճառականները թէ կը կարճեցնէին իրենց ուղին և թէ ալ կը խուսափէին Մալթայի գլուխին փոթորիկէն: Այսպէս, արտաքին յարաբերութիւններու շնորհիւ նոր գաղթավայրը շուտով սկսաւ ցուցադրել հին յոյն քաղաքի մը բոլոր յատկանիշերը: Ամենէն առաջ հաճոյքի քաղաք մըն էր անիկա. աշխարհի ամենէն անբարոյական քաղաքը, Պոսիդոնի պաշտամունքը սեղի տուած էր Կիրքի աստուածուհիին՝ որ նման Սփեսոսի Արտեմիսին արեւելեան պաշտամունք մըն էր ուր կը դիմէին բոլոր աշխարհի հաճոյասէրները: Կորնթացի մը համախը էր՝ հաճոյասէր լը, և բեմերու վրայ կը ներկայացուէր արքեպիսկոպիտի, Հռովմէացուց թուղթին հեթանոս մոլութիւններու անեղի ցանկը (Ա. 21-32) գրուած է Կորնթոսէն, և կը ներկայացնէ ժողովուրդին բարոյական անկումը:

Անիկա առեւտրական քաղաք մըն էր, կորնթացիները իւրացուցած էին հաւասարապէս առեւտրականի մը թէ առաւելութիւնները, եւ թէ՛ մոլութիւնները: Մէկ կողմէն գործունեայ, փութալն եւ ձեռներեց էին, միւս կողմէ գրամասէր, հեշտասէր, անձնահաճոյ եւ իրարու նկատմամբ՝ անվստահելի:

Ան նաև մտաւորական կեդրոն մըն էր, յոյներ, նոյնիսկ իրենց փառքի օրերուն մէջ, հակամատ էին պառակտումի և սիրահար՝ վիճաբանութեանց, և անմիաբանութիւնն էր որ իրենց կործանման պատճառ եղաւ: Իրենց ազգային անկախութեան կորուստը մղեց զիրենց զբաղելու իմացական հարցերով: Այս դրութիւնը, մասնաւորապէս զարգացած էր Կորնթոսի մէջ, քաղաքը հարուստ է արուեստի ամէն տեսակի գործերով, ճարտասանութեան սրահներով, և իմաստասիրական զպրոցներով: Եւ անտառակոյս այս բոլոր երեւոյթները պիտի ազդէին Կորնթոսի մէջ նոր հաստատուած Եկեղեցիին կենցաղին և բարոյականին վրայ:

Այսպիսի բազմապեղ եւ բազմամարդ քաղաքի մը մէջ քրիստոնէական առաքելութիւնը գտաւ ոչ միայն հեծայ սինակովը, որ իր կորիզը եղաւ եւ աստուածաբան յոյներու շրջանակ մը, որ իր լաւագոյն ատաղձը կազմեց, այլեւ շփում ունեցաւ անոնց հետ որոնք գործի բերումով

հոն կուգային և վերագարձին աւետարանը կը տարածէին իրենց քաղաքներուն մէջ։ Ան այսպիսի քաղաքի մը մէջն էր որ Ս. Պօղոս Թեսաղոնիկէէն իր հապճեպով մեկնումէն և Աթէնքի մէջ ունեցած իր պղտիկ յաղողութիւններէն ետքը կարող եղաւ հաստատել, ծաղկեալ և ազգերիկ թէն խռովեալ և յուզումնալից քրիստոնէայ հասարակութիւնի մը։

Բ. Կորնթոսի եկեղեցիին հասցեսօւրիւնը. — Կորնթոսի Եկեղեցիին հաստատութեան մասին իբրեւ պատմական ծանօթութիւն ունինք Ս. Դուկասի տեղեկութիւնը Գործք Առաքելոցի ԺԸ. Գլուխին մէջ և քանի մը հարեւանցի տեղեկութիւններ Ս. Պօղոսի Թուղթերէն։ Առաքեալին կը հրամայուի հեռանալ Մակեդոնիայէն, իր ծրագրին գործադրութենէն առաջ։ Աթէնքի մէջ, Շիղայի և Տիմոթէոսի ազատուած պահուած պաշտօնի յաղողութեամբ փորձած էր չահլի նորադարձներ, Արիսպագի մէջ՝ դատաւորին առջև իր հրապարակային շատագոյականով։ Ետքէն Շիղա և Տիմոթէոս հասած և կրկին մեկնած ըլլալով՝ վերջինս դէպի Թեսաղոնիկէ և առաջինը հաւանաբար դէպի Փիլիպպէ (հմմ. Գործք ԺԵ. 15-16, ԺԸ. 5), Ս. Պօղոս յառաջացաւ դէպի Կորնթոս ըստ իր սովորութեան՝ նահանգին մայրաքաղաքը վերածելով կեդրոն՝ իր առաքելական գործունէութեան։

Ան հոն եկաւ տկար և յուսահատ և հաւանաբար Մակեդոնեայի և Աթէնքի մէջ իր աշխարհային հետեւանքով, բայց որոշած էր աւետարանը քարոզել կայսրութեան բազմամարդ քաղաքներուն մէջ։ Պօղոս առաքեալ իր յաղողութեան մեծ մասը կը պարտի անձնական բարիկամներ շինելու իր կարողութեան և Կորնթոսի մէջ, ան ծանօթացաւ Ակիլղաս անուն հրեայի մը և անոր կնոջ՝ Պրիսկիլլայի հետ և Ակիլղաս ծագումով Պոնտացի էր, բայց Հռոմ հաստատուած և Հռոմէականացատակ։ Ասոնք իրենց աւետարական գործի բերումով դէպի արեւելք ճամբորդութեան ընթացքին չփութ ունեցած էին քրիստոնէաներու հետ և ընդունած քրիստոնէութիւնը։ Ս. Պօղոս հասարակ օրերը Ակիլղասին հետ Ժամանակը կ'անցնէր վերահագործութեամբ, իսկ շաբաթ օրերն ալ կը քարոզէր

սինադոկին մէջ թէ հրէից և թէ հեթանոսաց։ Բայց երբ Շիղա և Տիմոթէոս վերադարձան Մակեդոնիայէն, Ս. Պօղոս սկսաւ քաջալերուած խօսիլ, ոչ միայն փաստերով այլ նաև անձնական փորձառութիւններով և համոզումով թէ Յիսուսն է իրենց ակնկալած Մեսիան, բայց ունկնդիրները չզոհանալով անոր վկայութիւններէն և բացատրութիւններէն, սկսան նախառել Գրիստոսի անունը, նա իր պատգամը մերժելու ամբողջ պատասխանատուութիւնը անոնց վրայ ձգեց և ապագային հեթանոսներուն երթալու և քարոզելու իր որոշումը յայտնեց։ Այսպէս ան դադարեցաւ սինադոկին մէջ խօսել և վալից Տիմոս Յուստոսի մը ասպնջականութիւնը որուն տունը շատ մօտ էր սինադոկին, Յուստոս նոյն անձն է Ա. Կորնթ. Ա. 14-ին մէջ յիշուած Գայիոսին հետ, որ հռոմէացի գաղթականներէն մէկն էր։

Շուտով անոնց միացան նաև Կրիսպոս անուն սինադոկին պաշտօնեայ մը և կամաց կամաց պղտիկ համայնք մը կազմուեցաւ զխաւորաբար հեթանոսներէ։ Ս. Պօղոս հաստատուեցաւ Կորնթոսի մէջ, և հոն կեցաւ տասնըութը ամիսներու շրջան մը և այդ միջոցին իր առաքելութեան գործը յառաջացաւ և տարածուեցաւ շրջակայ քաղաքներուն մէջ ալ։ Բայց հրեաները ուրիշ միջոց չունենալով խափանելու առաքեալին գործունէութիւնը, դիմեցին Բզելիսին, բայց ան մերժեց միջամուկ ըլլալ հրեանական խնդիրներուն, և ատով մարեցաւ հրէից վրէժխնդրութիւնը։ Այս դէպքերէն յետոյ աւելի լուրջ հետեւանքներու տեղի չտալու համար ան մեկնեցաւ Կորնթոսէն տակաւին նորակազմ Եկեղեցին չհասցունցած իր բաղձնացած բարոյական բարձրութեան։ Իր մեկնելէն ետքը հաւանաբար երէցներ նշանակեց Կորնթոսի Եկեղեցիին համար (Ա. Կորնթ. 12 ա-20)։

Ս. Պօղոս 52ի գարնան մեկնեցաւ դէպի Երուսաղէմ նորէն այդ կողմերը վերադառնալու յոյսով։ Իսկ Ակիլղաս և Պրիսկիլլան ալ մեկնեցան դէպի Եփեսոս։ Ս. Պօղոսի Կորնթոսէն մեկնելէն ետքը հոն հասաւ քրիստոնէայ ուրիշ քաղաքի մը, որ մեծապէս օգտակար եղաւ Եկեղեցիին, թէև միւս կողմէ ալ երկպառակութեան նիւթ հայթայթեց։ Ան Ապողոսն էր զոր և Դուկաս կը յիշէ Գործք Առաքելոցի ԺԸ. 24

համարին մէջ: Ան ծնունդով Աղեքսանս գրիպի էր, Յիսուսի մասին տեղեակ էր, բայց ծանօթ էր միայն Յովհաննէս Վերտուսի թեան: Առաջին անգամ նիկիտա եկաւ և յարաբերութիւն մշակեց Ակիւլասի և Պրիսկիլայի հետ որոնք ճոխացուցին Տիրոջ մասին իր ունեցած ծանօթութիւնը և Վերտուս լով՝ Կորնթոս զրկեցին յանձնարարականաւ մակնեքով, որ մեծապէս ոգտակար եղաւ թէ անոնց որոնք արդէն կը հաւատային և միւս կողմէ ալ Ս. Գրոց իր ճարտար կրմաւ աւսթեմբը հրեաներու կապացուցանէր թէ Յիսուսն է պատուած ճշմարիտ Մեսիան:

Ապոլոս չի թուիր հակառակ քարոզած ըլլալ Ս. Պօղոսի աւանդած ճշմարտութեան: Թուղթին մէջ առաքեալին ակնարկած Ապոլոսեան կուսակցութիւնը աւելի կարգիւք է՝ Ապոլոսը մտիկ ընողներու միւսներէն լուսազոյն ծանօթութիւն մը ունենալու մարմաջին, քան Պօղոսի հակառակ քարոզութեան:

Հաւանական է, բայց ոչ որոշ, թէ Ս. Պետրոս ալ այնչեւծ ըլլալ Կորնթոս, այն բաժանումներու մէջ գործ Ս. Պօղոս կը ինչէ կուսակցութիւն մըն ալ կար որ ինքզինքը կեփեան կ'անուանէր, բայց ասիկա կրնար ըլլալ աղգեցութիւնը այն խնդիրներուն ուրոնք արդէն գոյութիւն ունէին Անտիօքի և Գաղատիոյ եկեղեցիներու մէջ (Գործք, ԺԵ. 1, Գաղ. Ա. 7): Այս առեսակ այնքաւ լուծեան մը միակ ուղղակի ակնարկութիւնը կը գտնուի Կորնթոսի եպիսկոպոս Դիոնիսիոսի Հոսմի Եկեղեցւոյն ուղղուած նաւ մակի մը մէջ աւր կ'ըսէ թէ Կորնթոսի Եկեղեցին հիմնուած է Պօղոսի և Պետրոսի ջանքերով որոնք երկուքն ալ նոյն բանը սորակցեցին: Բայց ասիկա պարզ արձապանք մը եղած ըլլալ կը թուի: Ա. Կորնթ. Ա. Կիւսիւն մէջ եղած ակնարկութեան որ շատ ալ վստահելի չէ: Արդարեւ, Կորնթոսի մէջ կըր հրեայ ծագումով կարեւոր անձնաւորութիւն մը, որ պատասխանատու էր հաւկապողսեան կուսակցութեան (Բ. Կորնթ. ԺԱ. 20): Ս. Պօղոսի և Ս. Պետրոսի յարաբերութեանց մասին ունեցած ծանօթութիւնը մեզ կ'արգիլէ ընդունելու որ անոնք կուսակցութիւն կազմելու աստիճան իրաւրու հակառակ պիտի քարոզէին:

(Դարուցակիք)

Ս. Վ. Մ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

Ընդէ՞ր կայք առ զորս
ցեղի դասարկի:

ՄԱՅՑ. Ի. 8

Անդադարձած է՞ք բնաւ ձեր քովն ի վեր ապրող այն բազմաթիւ մարդերուն, որոնց կեանքը թէ իրենց՝ և թէ աշխարհի համար ոչ մէկ նշանակութիւն ունի: Մարդեր որոնք կը թողուն որ անձեռեան ծոցը հոսին իրենց մտածումները, սէրերը, ուժերը, վերջապէս այն բոլոր կարելիութիւնները որոնք մարդուն են աւ փոխադարձաբար կրնան մարդկութեան ըլլալ: Մարդեր են ասոնք, ամէն ժամանակի պատկանող, որոնք չեն մտածած երբեք թէ ինչո՞ւ համար կ'ապրին ու թէ ինչ է մաւնաւնդ կեանքի նպատակը: Անոնք կը թողուն որ ասին իրենց օրերը ժամանակի հոսանքին մէջ՝ առանց մտածելու անոնց արժէքին: Անողորմ ժամանակը կ'առնէ աւանց առժը, թարմութիւնը, գեղեցկութիւնը, ու որ մըն ալ երբ մահուան շուրջ փոք իր շօշափելի պատանքը անոնց մարմնոյն վրայ, անոնք ոչինչ կ'սկսեն ասիլք այս աշխարհին, վառնդի ոչինչ ուղած էին առնենալ և առնել այս կեանքէն: Այգպիսիւներուն՝ մահուան հրեշտակը գտնէ կեդանքով ըսէ. «Ընդէ՞ր կայք աստ զորս ցեղի գաւառակը:» Ու անոնք գտնէ պատասխանեն աւետարանի բառակին անգործաներուն պէս, «Այի ոչ ոք կալաւ զմեզ ի վարձու»:

Սակայն ոչ ոք կրնայ չըմտել ինքզինքը, ապաստելով որ ուրիշներ մտածեն իր մասին ա տնօրինեն իր կեանքը: Օրերն ու տարիները որոնք մեզմէ իւրացանդիւրին են, ինչ կը թողուն իբր արժէք, իբր շօշափելի աւ արժանի կտոր, մէկ խօսքով իբր բիւրեղացած ինչ, մեր մտածումներուն, գազացումներուն, և կեանքին: Ասեմք մենք չուանցանք արժէքի այդ վըշտ բանքներ և մեր մտածումներն ու զգացումները անապատի հովիւն քշող ուսպի հաւտիկներու պէս հոսեցան անյայտութեան ծոցը, պատհառ այն է որ մենք չհաւատաւցինք մեզի և մեր արժէքներուն: «Ժողովեցէք զնշխարեալ կուտարս զի մի՛ լինէ

կորիքէն կ'ըսէ աւետարանը: Ու անոնք միայն կրնան իրենց կեանքի այդ արժէք բնորոշները քովքովի բերել, որոնք կրցած են ունենալ զանոնք ժամանակի ընթացքին:

Անշուշտ դժուար է կենանքը տուեալ արժեքափերով սահմանել: Ամէն դար իր պահանջը ունի, և ատոր համեմատ կ'արժեւորուին մարդկային մտքի ու հոգիի արտայայտութիւնները: Սակայն կեանքը իր որոշ ձգտումները ունի, մարդկային յաւելումները և կատարելութեան ընդհանուր պահանջով պայմանաւոր: Մարդ մը որ չունի իր ուրոյն նամբան, այսինքն իր նպատակին երկարելու, վազելու ուժը, իր հեռաստղը, հազիւ թէ բանաւոր էակ մը կարենայ նկատուիլ: Ինքնազարգացումը, ինքնագիտակցութիւնը և լաւամտ փառասիրութիւնը, գլխաւոր ազդակները կը կազմեն այդ նամբան:

Երկրորդ կարեւոր արժէքը մարդուն իր օտարոգնութիւնն է, լայնութիւնը, իր համակրանքը կեանքի և մարդոց նկատմամբ: Այս կարողութեան շնորհիւ է որ մենք կը զառնանք ուսուցիչ, բարեկործ, ընկեր, ու շնորհիւ այս լայնութեանն է որ կեանքի հրաշքը կը հոսի մարդէն մարդեւոր և փուխադարձօրէն:

Ջի բաւեր սակայն որ մեր կեանքը այսպէս իր երկայնքովն ու լայնքովը, այսինքն իր ձգտումովն ու բովանդակութեամբը իր բազմաժան, անհրաժեշտ է որ ան ունենայ իր բարձրութիւնը, որ երկուքին երջանիկ միացումն է: Մեր կեանքին գերազոյն մտածումը և նպատակը Աստուած է, անոր մեր ձեցումը, սէրը և հնազանդութիւնը գերազոյն նպատակը կը կազմեն մարդ էակին: Իդուր չէ որ արեւմտեան միազիւր կ'ըսէր, մենք չլինուած ենք Աստուծոյ համար և իրաւով միայն երջանիկ ենք և կատարեալ:

Առաջին և միակ ճշմարտութիւնը այն է թէ մարդը կը պատկանի Աստուծոյ իր բնութեամբ: Եթէ պահ մը կատարեմբէք այս ճշմարտութեան, խզած կ'ըլլանք մարդուն և Աստուծոյ միջև եղած կապը — կրօնքը և ասով կասեցուցած կ'ըլլանք մարդուն բարձրագոյն և մեծ խոհանքները, որոնք Աստուծով են պայմանաւոր: Աստուծոյ հայրութիւնը, մարդուն որդիութիւնը և մարդկային եղբայրութիւնը, գերազոյն իրողութիւնն է մարդկային կեանքին: Առանց ոսկի

չղթոցներու այս յօրինումին չկայ ոչ բոսրոյական և ոչ իրական իմաստասիրութիւն:

Ապրիլ չի նշանակեր միայն շնչել, կամ խորհիլ և հոգալ իր ընական ու անօրական կարիքները: Մարդ էակը կոչուած մը ունի և պարտի լեցնել զայն: Կատարեալ կեանքը կ'ենթադրէ ֆիզիքական մը՝ իր ուժերու բովանդակ կատարելութեանը մէջ. միտք մը՝ իր գործելու բոլոր կարեւորութիւններով, մաքուր խիղճ մը որ հաշտ է ինքզինքին հետ ու կը մօտենայ Աստուծոյ: Մարդը Աստուծոյ իրական պատկերն է, բարձր ու վայելուչ, ու պարտի ինքզինքը մաքրել այն բոլոր աղտերէն և անկանոնութիւններէն որոնք կրնան աղարտել իր արքայական դրոշմը: Եթէ մարդկային կեանքը աստուածայինով է պայմանաւոր, այդ պարագային մարդը պէտք ունի հոգեւոր անհագնութեան մը որ Աստուծոյ նկարագրին նմանութիւնը բերէ: Ստորեւագոյն նկարագիր մը զմեզ ոչ միայն կը հեռացնէ Աստուծմէ, այլ նաեւ մեր մարդկայնութիւնէն: Ի վերջոյ ճշմարիտ է այն խօսքը թէ մարդ հացով միայն չապրիր: Ֆիզիք սեւը, մտաւոր կարողութիւնը չեն բաւեր որ մարդը ըլլայ այն՝ ինչ որ պարտի ըլլալ: Նկատի ունեցէք պատմութեան մեծ շրջանները, յունական և հռոմէական մշակոյթները, անոնք չպակսեցաւ ուժ և իմաստութիւն, այլ բարոյական, այն բարձր կարեւորութիւնը որ միաձուլէ, առաջնորդելով մարդը աստուածային նմանութեան: Ուժէն, իմաստութեանն և աշխարհիկ քաւարութիւններէն վեր՝ կայ բարոյական և ոգեկան այն բարձր կարեւորութիւնը, զոր մենք կրօնական կը կոչենք: որ ուրիշ բան չէ բայց օրէնքը գիտակցութեան և զոհողութեան: Այդ ներքին առաջին, օրէնքին շնորհիւ է որ մարտիրոսները քաջութեամբ կը կենային բացբոս մէջ և զազաններու ժանիքին տակ: Մարդիկ չէին կրնար հասկնալ զիրենք, որովհետեւ հաղորդ չէին այն ներքին ուժին որ իրենց էր: այն ճշմարտութեան՝ որ կեանքէն աւելի կ'արժէ որովհետեւ ճշմարիտ կեանքին կը տաւ նէր զիրենք:

Իմաստունը, հերոսը և սուրբը առաւել կամ նուազ չափով ունին աստուածային այդ ուժէն և մօտ են Աստուծոյ: Կրօնքը

այդ բոլորի միաձուլ պահանջն է, այն ոսկի կամուրջը որուն վրայէն գտրեբով մարդ-կութիւնը կը փորձէ լատուծոյ երթալ:

Ասիակ սակայն հերոսներու և սուրբ-բու յատուկ գիտութիւն մը չէ միայն, ան կը վերաբերի բովանդակ մարդկութեան: Մակայն աշխարհի մէջ որքան ատեն ճշմարտութիւն և շահը չեն հաշտուած և պայ-քարի մէջ են, կեանքը պիտի մնայ իր ցած մակարդակին վրայ և նեղ ու մութ բմբու-նումին մէջ: Այսօրուան աշխարհը չունի զոգոցութեան ոգին, ճիշդ և աշխատանք, ի խնդիր ներքին առաքինութեան, և աւե-տարանի առակին անգործներուն պէս երբ մեզմէ իւրաքանչիւրին հարցուի օրնդէ՞ր կայք աստ զօրս ցերեկ գատարկքս հաւա-նաբար պատասխանենք չքմեղօրէն, «զի ոչ ոք կալաւ զմեզ ի վարձու»:

Ձկայ ապրող անհատ մը աշխարհի մէջ, որ չձգտի այս կատարելութեան, որ չուզէ սնուցանել ինքզինքը պահանջուած կատա-րելութեան սնունդով, սակայն հարուստը պարտի համոզուիլ թէ ոսկիով չէ որ կը կառուցուի նկարագրերը: Մտաւորականը պէտք է մտածէ որ մտքի ուժը չի բաւեր ըլլալ այն՝ ինչ որ ներքին առաքինութեան պահանջն է:

Կատարելութեան և ինքնագիտակցու-թեան ձգտումը մարդկային հոգիի ամենա-ազնիւ յատկութիւններէն մին է և յառաջ-գիմութեան հիմնաքարը, ինչպէս անհատ-ներու այնպէս ալ ազգերու համար: Կեան-քը իր արտաքին և ներքին բոլոր երեւոյթ-ներով շարժում է, գէպի որոշ նպատակ մը՝ գէպի կատարելութիւն: Անոնք որ չունին այս ներքին ձգտումը և ձեռնամաձ կ'ըս-պասեն որ ուրիշներ վարձեն զիրենք և կամ անօրինէն իրենց ճակատագրիքը, կը նմանին աւետարանի առակի մարդոց, որոնք զուրկ են ներքին գիտակցութիւնէն և յառաջդի-մութեան ձգտումէն: Կեանքը մեծ առեղ-ձըւած մըն է, գիտնալ իր գերը, որոշել իր նպատակը և ճշգիւլ անոր հասնելու ուղե-գիծը, ինքնին յաջողութիւն մըն է յառաջ-գիմութեան ճամբուն վրայ: Մարդուն մի-

այն տրուած է թափանցել կարենալ կեանքի խորհուրդին, և լոյսը որ մեզ կ'առաջնորդէ իրական կեանքի նպատակին, ամբողջական կեանքին հաւատքի լոյսն է, առանց որուն ոչ գիտութիւն և ոչ իմաստութիւն չեն կըր-նար փարատել մեր միտքին խաւարը, այն վերջնական վարագոյրը որ կը ծածկէ կեան-քի առեղձուածը, սիինքսը մեր հոգիի ու մտքի աչքերէն: Ի՞նչ է կեանքը, ինչո՞ւ համար ծնած ենք, ի՞նչ են բարին ու չարը, ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը, ու մանաւանդ ինչո՞ւ են անոնք պայանաւոր, Հարցեր են ստնք որոնց առջև մտածող և զգացող մարդկային միտքը գտրեբով կը մնայ շուարած առկաւին: Մեծ է անշուշտ գիտութեան բարիքը, իմաստասիրութեան պահանջը, սակայն անոնք ոչինչ կ'ըսեն տառապող հոգիին: Գիտութիւնն ու իմաս-տասիրութիւնը որ այսօրուան աւերկուան քաղաքարթութեան թեւերն էին, չարիք կը դառնան առանց հաւատքի հեռահայեաց ու մաքրիչ ուժին, առանց անոր ապահովիչ ու քաղցր ակնկալութեան:

Մարդկային հոգիի զարգացման պատ-մութիւնը և անոր բոլոր սխաղագործութիւն-ները, հաւատքի արդիւնք են: Ծշմարիտ հաւատքի հերոսներ միայն կրնան ըսել «մահ ուր է քու յաղթութիւնը», որովհե-տե անոնք կեանքին չեն նայիլ իբրեւ պա-տահականութեան մը վրայ, այլ Աստուծոյ էութեան և յայտնութեան յայտարար նշա-նին վրայ:

Այս ըմբռնումէն կը բխին անհատնե-րու և ազգերու բոլոր ժամանակներու մեծ գաղափարները, բարոյական և մարդասի-րական արարքները, մարդկային հոգիի զար-գացման շարժումիթիւնը, քաղաքակրթու-թեան բոլոր մղումներն ու արդիւնքները:

Այն անհատներն ու ազգերը որոնք չու-նին կեանքի այս սկզբունքը, զուրկ են ինքնագիտակցութիւնէն, և որոշ յարաբոյժէ-ու կը նմանին առակին բանուորներուն ու-րոնք ձեռնամաձ կը սպասէին որ մէկը գար և ճշգիւր իրենց ուղղութիւնը, անոնք ա-տարակոյս հաւատք չունէին, ինչպէս ի-րենց գործին այնպէս ալ, իրենց անձին վրայ:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆԱ. ԲՍԱՀԱԿԵԱՆՆԵՆ

Զինջ, պաղպաջուն ջուրին նըման
Աղբիւրներուն հայրենական,
Երզը արտիդ — թեթել, թոյնուն —
Հասաւ ծառաւ մեր երթներուն:

Հոգիդ՝ հաղորդ ցեղիդ ցաւին՝
Հեծեց, հեւաց տառապագին.
Արտիդ երգերն ալ սիրաւոր՝
Եղան վերքեր արիւնաթոր:

Չարին՝ անգոր, Սուսին՝ անհաւատ
Լըքեցի՛ր շէն ոստան ու դաւատ,
Ու կոյր երգչին պէս դառնաւատ՝
Սիրեցի՛ր լեռն ու անապատ:

Բայց երբ երկիրդ էր ա՛լ ազատ
Ժողովուրդովն իր հարազատ,
Երբ առաւօտն իր կը շողա՛ր
Գիշերէն վերջ այնքան երկար,

Խորհրդային կարգին մէջ կուտ՝
Երբ կը կանգէ՛ր միակըսու՛ր,
Խնդապատար՝ կտրտաւա՛ր
Հայրենի տուն վերադարձար:

Դարձըդ՝ բարի՛, դերըդ՝ ա՛րի,
Օրըդ՝ օրօ՛ր, արեւ քեզի,
Ու նոր երգերդ ա՛լ անհրճունջ՝
Դառնան համերգ համայնաշունջ:

Վա՛րպէս, քննարդ հնչէ՛ երկար.
Վաստակէդ վերջ՝ վարձքդ՝ կատա՛ր.
Սովետահայ Պառնասն, ահա՛,
Քեզ իրաւ պէ՛տն իր կը հանչնայ:

Ն. ԿԱՏԱՐ

ԿԱՅԾԻԴ ԱՌՋԵԻ(*)

ԱՐԱՐԱՅԻ ՔԱՋՆՐՈՒ ՅԻՇԱՑԱԿԻՆ

Անիւններու բովէն հանուած ճէ՛ք բեկոր,
 Ո՞վ բերաւ քեզ դասարան,
 Բաժնեղով մեծ այն երազէն փառաւոր՝
 Որ ողողեց Արարան...:

Կը սիրեմ քո՛ւ ապրումիդ փառքը վսեմ՝
 Որ փոսէն մուր բերիւ դուն,
 Դէմքերն անուշ եւ աչքերը ժպտաղէմ՝
 Զոր նայեցան քեզ հեռուն...:

Զէ՛նք առեղծուած, ա՛սեցինք քեզ դարերով՝
 Նախընտրած միշտ գերութիւն,
 Բայց զիջումն այդ՝ բերաւ մեզի արեան ծով...
 Երգերու տեղ ... նորնդին:

Նշեցնի սեւ կոշտնոցին մէջ փառայել՝
 Զոր սարքեցին մեր վրայ,
 Ինչ հեզմութեամբ՝ տեսար մեք վէրքը անեղ՝
 Ու նայեցաւ ... Արարաւ:

(*) Հայ քլամաւորներու անխնի՝ Արարայէն երուսաղէմ փոխադրութեան առթիւ, յիշատակի համար՝ հեղինակէն վերցուած գեղակ մը:

Վերջին անգամ՝ երբ հեղ առաւ մէջն ափին,
Ինչ մրմնջեց հերոսն այն...
Որո՞ւ անունն տուաւ, աչքը՝ մութ ամպին՝
Հառաչանումով մը ունայն...:

Տեսա՞ր արդեօք, որոտումը գրոհին՝
Լեռն ի վեր ցից զահալէծ,
Հո՛ն ուր մահը՝ ձեռքերուն մէջ գերանդին,
Կը շնչէր թոյն ու վրէժ...:

Ինկա՛ն, ինկա՛ն, բռնիներ հոն գիտակից՝
Ըմպած «բաժակը լեղի»...
Կեանքներ կանայ՝ մթութեան մէջ խուսազին՝
Բանալու նոր մէկ ուղի...:

Մտազա՛լար բարձունքի ծառ՝ Սուրբ տղաք,
Սնայարհելի անուններ,
Միսէն, հողէն, ժամանակէն անտայրա՛ւ՝
Լոյսերու մէջ անտուներ...:

Ո՛վ չպայքած վրէժ անգոր երէկուան,
Այսօր՝ մասունք ... յիշատակ:
Ապրէ՛ ընդմիշտ, դարձած անմար ասրուեան՝
Հոգիներուն անխորհակ...:

Հուրն անթերուած՝ պահէ կուրծքիդ մէջ ամուր.
Այն դողին հետ անպատում,
Որ տուաւ հեղ՝ Սիրքը կսկիծ աւ մրմուռ,
Հերոսն անուշ ու տրտում...:

ՀԱՅ ԵՐԱՅ

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ԱԳՌԱԻՈՒ

Հետեւեալ խաղը օրինակած ենք Ս. Արուստիս ք. 1485 ձեռագրէն, որ Երուսաղեմի մէջ գրուած է ԺԷ. դարու կիսուն, նոսր գրով:

Այս խաղի երկու փոփոխակներ հրատարակուած են արդէն, մին Գ. Վ. Մուսանձեանցի Մանանային մէջ, էջ 263, եւ միւսը Կ. Կոստանեանցի Միջնադարեան Տաղերու Նոր ժողովածուին Բ. Գրակին մէջ, էջ 33:

Ներկայ փոփոխակը հրատարակածներէն բաւական կը տարբերի, եւ ունի ձորը տղեր — 7, 8, 12, 13, 14, 20, 24 — որոնք նախորդներուն մէջ չկան:

Մեր մեղքն է արեր զագռաւն բազայ
Կըտուցն է սրբեր պողպատու նուքտայ,
Ի բարծր է թռեր կու կանչէ դա, դա,
Որ տեղ գունըզգուն հաւի թեփուր կայ:

Ագռաւն է ժողվեր եւ հագեր կապայ
Թեւերն է լարեր կու կանչէ դա, դա,
Ժողովեցան ագռաւներն երամով առ նայ
Դատաստան կանեն կու կանչեն դա, դա:

Ագռաւն է հագեր աթլաս ու բիմխայ
Վըրան է քաշեր կանաչ դատիֆայ,
Ի բարծր է թռեր կու կանչէ դա, դա,
Եկէք որ երթանք ուտենք թարխանայ:

Ագռաւըն զինքըն կու կարծէ բազայ
Ինքն ի արծուին մօտըն կու կենայ
Կասէ ես ի ձեր մէջն եմ ամիրայ
Ի բարծր է թռեր կու կանչէ դա, դա:

Արծիւ գայն լըսեց անկաւ ի ղուսայ
Ի յօդիցն ի վայր քան չարխի նետ գայ
Բռնէ զագռաւըն ու կու տայ ցէգայ
Զկարէ բարծրանալ կու կանչէ դա, դա:

Ագռաւն է հըպարտ մարդ որ մէջլիս գայ
Թէպէտ որ լինի նա ծանր ամիրայ,
Տան ի վերայ գլխուն ասեն լա, լա, լա,
Փողիման երթայ նա ի վայր մընայ:

Հրատ. Ն. Վ. Մովսէսյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Մխիթար ՍեբաստացիԳ. — Մեր մշակութային պատմութեան մէջ, իր ուրոյն գերը ունի անտարակոյտ Մխիթարեան Միաբանութիւնը։ Ս. Ղազարի վանքը իր զբաղան, պատմական ու բանասիրական պրպտութիւններուն շնորհիւ, մինչև ԺԹ. դարու կէսը, պիտի դառնար երեւոյթ մը՝ ուրու նման շատ քիչ շրջաններ ունինք մենք մեր պատմութեան ընթացքին։

Գրական այդ աշխատանքի մասին իւրօնէն առաջ նկատի պէտք է ունենալ որ վենետիկը ԺԲ. դարուն հայկական տպարանեան կարեւոր կեդրոնն էր, արուեստի անսակէտէն մանաւանդ։ Այն շրջանին երբ վենետիկեան հայրերը իրենց զբաղան բազմերես գործունէութեան կը ձեռնարկէին, Եւրոպան կ'արթնար միջնադարեան թմբիւրէն եւ լուսաւորութեան դարու իր նուաճումները կը փորձէր։ Նեւտոն Անգլիոյ մէջ իր նոր յայտնութիւնը կ'ընէր, Լօկ իր իմաստասիրական դպրոցը կը հիմնէր։ Յըրանայի մէջ Լուգոպիկոս ԺԴ. դարէն վերջ Վօլթէր եւ Մօնթէսքիոյ իրենց մտքի հըրաշալիքները կ'արգասաւորէին, կատաղի պայքար մղելով նախապաշարմաներու եւ հնութեան դէմ։ Այս քանդողներու շարքին ասպարէզ կուգար Ժան Ժաք Ռուսօ, որ միայն քանդել չէր զիտեր, այլ եւ նոր ե գեղեցիկ մտքերու կառուցանողը կը հանդիսանար, իր ձեռքը բռնած քնութեան եւ բանականութեան աւետարանը։ Գաղափարներու այս խմորումներու կարգին, կը ձեռնարկուէին բարեկարգութիւններ պետական կեանքի մէջ։ Գերմանիան մտաւոր վերածնունդի հանդիսարանը կը դառնար։ Բանդ, Կէօթէ, Եփլէր կը ստեղծէին ազգային ինքնուրոյն մտածողութիւն եւ զբաղանութիւն։ Իտալիոյ մէջ, որ երբեմն վերածնութեան կեդրոնն էր բովանդակ Եւրոպայի, Ֆրանսական ազգեցութեան տակ, կը զարգանար ազատութեան զաղափարը որ յետոյ Իտալիոյ ազգային միացման պիտի սատարէր։

Երբ միտքերու եւ գաղափարներու այս ձուլարանէն կը նայինք Մխիթարեան Միաբանութեան ձեռնարկներուն եւ ոգիին մա-

նականը, անկաւ մեր խեղճ մտքին ու հոգիին վրայ բացուած ազօտ պատուհան մըն է միայն, կատարելալ յետադիմութիւն մը, որ եկած էր մեր կեանքին մէջ վերահաստատելու այն ինչ որ անցեալին, նախորդ դարերու կը պատկանէր։

Անտարակոյտ Հռոմի թիւն տակ ապրող եւ անոր հրահանգներուն ե բարիքներուն ահանջ եւ աչք տնկած Միաբանութիւն մը, որուն գլխաւոր նպատակներէն մին ալ հայերը պապական ընել էր, չէր կրնար բաժնել Վօլթէրի, Գանդի, Ռուսոյի եւ ուրիշներու մտահայեցողութիւնները։ Մխիթարեան Միաբանութիւնը ճիշդ է, հետամուտ էր մեր մէջ զարգացնելու եւրոպական գրականութիւն, սակայն գիրքերը որոնք կը թարգմանուէին եւ գործերը որոնք կ'ուսումնասիրուէին, կը կրէին թէ իբր մեթոտ եւ թէ իբր ոգի, Միջնադարու հասկացողութեան կնիքը։

ԺԲ. դարը մեր գրականութեան համար կարելի է նկատել զարգացման եւ յառաջդիմութեան դար։ Տպարան, հրատարակութիւն եւ հեղինակութիւններ, մեծ հերոսութիւններ չեն այս դարուն։ Վենետիկ եւ Գ. Պոլիս գլխաւոր կեդրոններն են տպագրական եւ գրական այս գործունէութեան։ Գ. Պոլիս տակայն ասիական խաւարի մէջ մնաց միւլտ ենթակայ այն տխուր մտայնութեանց, որ բովանդակ Թուրքիոյ էր։ «Լուսաշաւիղ» եւ «Ազատութիւն պոլի» ձէ քաղաքին» գիրքերը ապացոյցներ են մտաւոր այս թշուառութեան։ Գ. Պոլիս հայկական իրականութիւնն է, նեղ, սահմանափակ, առանց համամարդկային լայն հորիզոններու։

Իսկ վենետիկի հայկական մամուլին գլխաւոր նիւթերը թարգմանութիւններ են, կրօնական միջնադարը իր բովանդակ հընդատեղով կը հրամցուի հայ հասարակութեան։ Ազգայնացի, Այպերտոս Մեծ, եւ նման սքոլաստիկ հեղինակներ անգամ մը եւս լոյսին կուգան ի հաշիւ հայ ընթերցողներու, իբրեւ ժողովածոյան ճշմարտութիւններ։ Հակառակ որ վենետիկը Եւրոպայի մէջ էր, հոն եւ Գ. Պոլիս տպագրուած գիրքերու եւ մշակուած գրականութեան մէջ տարբերութիւն չկար։ Մխիթարեան Միաբանութիւնը որ կը յաւակնէր քաղաքակրթութիւն եւ լուսաւորութեան բացուած պա-

տուհանքը ըլլալ հայ կեանքի վրայ, բացարձակապէս անհաղորդ կը մնար, ինչպէս ըսինք, քաղաքակրթիչ ու յառաջդիմական այն գաղափարներուն՝ որ այդ դարուն էր եւրոպական յառաջաւոր երկրամասներու վրայ:

Այսու չենք ուզեր օւրանալ այն մեծ գործը որ Միթրարին եղաւ մեր մտքի պատմութեան մէջ, այլ միայն բնորոշել զայն, կարենալ կշռելու համար անոր արժէքը ժամանակի յառաջաւոր գաղափարներու կարգին, ու մանաւանդ թէ ինչ կը պարտի հայ ժողովուրդը այս մեծահամբաւ Միաբանութեան:

Բալիօի դպրոցը. — Ժ.Ը. դարու առաջին քառորդին, այս տխուր ժամանակաշրջանին, ինչպէս յիշատակեցինք, Բաղէշի գաղթը կուգար իր զերը կատարելու, տալով շարք մը պարտաճանաչ առաջնորդներ, սկզբնաւորելով կրթական գեղեցիկ շարժում մը Ամրտուլուի վանքին մէջ: Ժ.Ը. դարուն Բարսեղ վարդապետի համբերատար ջանքերու շնորհիւ կարելի եղաւ նորէն հասկնալի դարձնել հին հայկական թարգմանութիւնները յունական փոխառութեան, քերականութիւն, տրամաբանութիւն, մէկ խօսքով այն ամէնը՝ ինչ որ մեր հոգեւոր գրականութեան մէջ դարձաւ իրաւորութիւններու կը կոչուին:

Վարդան վարդապետի արժանաւոր աշակերտներ և յաջորդներ եղան Գրիգոր և Յովհաննէս վարդապետները: Նրկուքն ալ հանճարեղ և գործունէայ, և բարենորոգչական միտքերով տոգորուած, նախանձ գրգռելու չափ ժամանակի հացկատակ և յետագիմական հոգեւորականներու:

Անգղագիտական գոյգը. — Ամրտուլու վանքը ինչպէս ըսինք, հոգեւոր եւ մտաւոր կրթութեան համալսարանն էր՝ զպրեմանք մը եղաւ: Բարսեղի յաջորդը՝ Վարդան Բաղէշեցին, «՛՛ միայն շարունակեց մաքուր ձեռքերէ բարիքուած մտքի և հոգիի գործը, այլ նաեւ հիմնովին վերաշինեց վանքը: Վարդանի մահէն վերջ ինչպէս կը թուի, կը դադրի Ամրտուլուի համալսարանին գերը:

Կոլոտ և Շղթայակիր, երիտասարդ վարդապետները, անհուն սուրմուքովով լքեցին ճարձրահամբաւ եւ մեծ համալսարանը՝ ուրիշ տեղ գտնելու իրենց համար ասպնջական բոյն և գործելու վայր: Նրկուքն ալ, ուրեք յետոյ մեր եկեղեցական ու ընկերային

կեանքին անվուգական զոյգը պիտի ըլլային մտքի և սրտի ընտիր պաշարով օժտուած էին, և իրենց ասպարէզին յաջող կերպով պատրաստուած:

Արցունքով բաժնուելէ վերջ Ամրտուլուէն, Կոլոտ և Շղթայակիր հոգեկցորդ վարդապետները եկան Մշու Ս. Կարապետ: Իբր միտքան օգիտով աշխատեցան Ս. Կարապետի բարեկարգութեան և վիճակայիններու հոգեւոր կրթութեան: Հակառակ որ վանքը նեղ վիճակի մէջ էր, բայց օրէ օր ներսէն և դուրսէն կը վայելանար, կը պայծառանար: Այս շրջանին երկրաշարժէն կը փլի Ս. Կարապետի վանքը: Կոլոտ և Շղթայակիր ձեռք ձեռքի առաւ և կը վերաշինեն տաճարը և կը բարեկարգեն վանքը իր բոլոր մասերուն վրայ: Վանահայր Կարապետ եպիսկոպոսի մահէն վերջ իր տեղ տաւորդ կ'ընտրուի Ս. Կարապետի, Գրիգոր Շղթայակիրը:

Կոլոտ Շղթայակիր խորհուրդով և կարգադրութեամբ Կ. Պոլիս գնաց, իբր Ս. Կարապետի նուիրակ մայրաքաղաքի հայութեան օժանդակութիւնը խնդրելու վանքին ի նպաստ: Կ. Պոլսոյ եկեղեցական միջավայրը այս շրջանին աւելի քան տխուր էր՝ որուն մէջ հակիրճ պատկերը տուինք արդէն նախընթաց մեր էջերուն մէջ, շատ բնական էր որ Կոլոտի նման մաքուր եկեղեցական մը, որուն մտածումները, հայեցողութիւններն ու ծրագրերները ամբողջապէս նուիրուած էին եկեղեցւոյ բարեկարգութեան և պայծառութեան, շուտով ուշագրաւ դառնար: Իր բոմը, իր գործունէութիւնն ու կենցաղագիտութիւնը պիտի առաջնորդէին զինք իր կոչումին և դերին:

Կ. Պոլսոյ Սահակ պատրիարքի կարգադրութեամբ, որ անկեղծօրէն կը փափաքէր Նրուսաղէսի Աթոռը փրկել իր պարտքերէն, չարաշահութիւնն և նուաստութենէն, Կոլոտ Նրուսաղէս զրկուեցաւ, ուր անմիջապէս գործի ձեռնարկեց և աճուրդի դրուած սրբափայտներն ու սուրբ անօթները ազատեց պարտատէրներու շահատակութիւններէն: Կ. Պոլիս վերագնաւէն վերջ դարձաւ նուիրուեցաւ Ս. Թակոբայ դատին և բնմիւրն ու ակումբներէն նկարագրեց Նրուսաղէսի Աթոռին վիճակը:

Իր այս անկեղծ գործունէութիւնը հաւաքեց բոլոր բարի տարերը իր շուրջ, ու

րոնք առաջարկեցին իրեն եւ ստիպեցին զինքը որ ընդունի Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւնը, և իր ուզած մարդը ընտրել տայ իբր պատրիարք Երուսաղէմի. վասնզի Կոլոտի զլսաւոր պահանջներէն մին ալ անշատել էր Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւնը Երուսաղէմէն: Կոլոտ ընդունեց մեծամեծ ներու առաջարկը, և իր պատրիարքութեան յաջորդ օրն իսկ պատարագ մատուցանել տարով մայրաքաղաքի եկեղեցիներուն մէջ, զետ ի պատարագն յիշատակել Ս. Երուսաղէմի պատրիարք զՏէր Գրիգոր առուստածաբան պարգապետն ու Այս կարգադրութիւնն աւ յիշատակութիւնը ուրախութեան արցունքներ կրկնեցուց քարեպաշտ և նախանձախնդիր աշխերէն:

Գրիգոր վրդ. անմիջապէս չեկաւ Երուսաղէմ, անհրաժեշտ գործ կար մայրաքաղաքին մէջ ի նպաստ Երուսաղէմի Աթոռին: Գործնականապէս զգացնելու համար իր լուծին ծանրութիւնը՝ երկաթ շղթայ մը կախեց իր վիզէն միշտ վրան պահելով. այլազգիներն անգամ հիացուց այս անձնուէր և սրբակրօն եկեղեցականը՝ շղթայուած իր պարտքին զիտակցութեամբը: Երկու սիրտեր, երկու միաքեր նոյն զգացումով սողորուն, նոյն խորհուրդով երկու Աթոռներու խորհկարգութիւնը ապահովեցին: Ազգը իր առատ և յօժար նուէրներով պրզինաւորեց երկու պատրիարքներուն ջանքերը: Հատ չտուեց, այնպիսի ժամանակ մը, ուր շատ սուղ էր ոսկին, 800 քսակ (800 × 500 = 400,000 դր.) Երուսաղէմի տոկոսներով գիղաբարդուած պարտքերը վճարուեցան:

Կոլոտ հասած էր փր ծրագրին գործադրութեան ծայրը այնպիսի ճշդութեամբ մը, որ հիացում էր պոզէ: Պարզ իրողութիւն էր չէ՛ր որ տուի կ'ունենար երկու պատրիարքութեանց կեանքին վրայ: այս բոլոր յաջողութիւններուն գաղտնիքը երկու գործունեայ հոգիներու համաշունչ միացումն էր: Երբ Կոլոտ յաջողեցաւ Շղթայակիրը Երուսաղէմի պատրիարք կարգել տալ, սրտի անճանելի երկուանքով մը արձանագրեց ռեւայտի և այժմ անաւտիկ կամք ի պաշտօն ծառայութեան Տեառն զօրութեան Տանն Որդայ՝ Կապեալք առ միմեանս հոգւով և մարմնով և եղալք ողորմելոյ արծառնի՝ վասն փրկութեան Սրբոյ Աթոռոյն:

Շղթայակիր չորս տարի մնաց Կ. Պոլսի Երուսաղէմի պատրիարքութեան կարգադրութեան համար: Երկու պատրիարքներ աշխատեցան ձեռք ձեռքի: Գործերը մեծաւ մասամբ դիւրացած ու կարգադրուած էին և Երուսաղէմ բոլորովին կիրաւորաբար սեղան էր կարճ միջոցի մը մէջ:

Շղթայակիրի մեծագործութիւնները ուրոնք Երուսաղէմի վանքին մասնաւոր պատմութեան կը վերաբերին, իր մանրամասն յաջողութիւններով, տակաւին մինչև 'հիմա սքանչացում և երախտազգտութիւն կարթնցենի որտեղուն մէջ, հռչակաւոր Պատմիչ Տէր Գրիգոր պատրիարքի մեծագործութիւններէն հտքը:

Շղթայակիր 15 տարիներ վերջ միայն Երուսաղէմէն գուրս ելաւ Կ. Պոլսի գալու համար, Երուսաղէմի մէջ շինուած ու նորոգուած Հայոց Սրբաժայռերու իրաւունքները կայսերական հրովարտակներով վերահաստատել տալու նպատակով:

Միւս կողմէն Կոլոտ պատրիարքը Կ. Պոլսոյ մէջ կը բանար չարքը իր եկեղեցիներու շինութեանց և նորոգութեանց: Թուկիտարի Ս. Կարապետ Եկեղեցին, Պալատի Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցին՝ որոնք հրգիհէն լափուած էին՝ վերաշինուեցան: ինչպէս նաև Օրթոքսիդի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին: Սակայն Կոլոտի շինութեանց գլուխ գործոցն եղաւ Պալատի Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ վերաշինութիւնը:

Կոլոտ և Շղթայակիր ոչ միայն ժեծ պատրիարքներ և շինարարներ եղան, այլ նաև եղան մտքի մարդեր: Կոլոտը մանաւանդ որ մատնանիչ կ'ըլլար իբր եզրադանց աստուածաբանութեան վարդապետ (Նալխան) և կամ ամենիմաստ վարդապետ և արքիեպիսկոպոս քաջաբարդ Վելլապետ (Իրախս Յանկալի): Երկուքն ալ յայտնի բեմբասացներ էին, սիրտերը գրաւելու և միտքերը ճկելու այդ արուեստին շնորհիւ էր անտապաւոյն որ անոնք յաջողեցան ի կատար ածել այն բոլոր ձեռնարկները, որոնց առջև կեցան և իրագործեցին: Երկուքն ալ թէեւ գրքի և գրչի սիրահար, չունեցան պահանջուած ժամանակը գրական գործեր ընելու: Եթէ չկրցան ժառանգրել անձամբ, թարգմանութիւններ ընել տուին: Այս տեսակէտէն նշանաւոր է մանաւանդ Կոլոտը որուն թարգմանել տուած

գիրքերը, հիմ է ոչ որակի գէթ քանակի կողմէն, կը հաւասարին Ոսկի և Արծաթի դարերու բոլոր թարգմանութիւններուն:

Իր դարու արեւմտեան պարզացումը, բարի նախանշով մը կը լեցնէր Կոլոտի սիրտը: Կաթոլիկութիւնը, որ իր սնունդը արեւմուտքէն կ'առնէր ու կը ճոխանար մայրաքաղաքին մէջ, անշուշտ իր կշիռը աւելցնէր Կոլոտի նախանշանդրութիւնը ուսումնորեն լու մէջ:

Թարգմանիկ տալ Աստուածաշունչի բուրդը գիրքերուն մեկնութիւնը, աստուածաբանական հաստորները, դիտական և պատմական գործերը և ջանալ բարձրացնել հայ մտաւորականութիւնը ժամանակի մտամուշկարողակին, Կոլոտի մեծագործութիւնները կազմեցին: Այս մեծ ծրագիրը իրագործելու համար անհրաժեշտ էր թարգմանիչ և գրամ: Կոլոտ գտաւ այդ նշանաւոր թարգմանիչը յանձին ինքնաբերական Ղուկաս վրդ: Արեւհայեանի: Իսկ գրամը հոգաւ իր քրոսակէն: Ղուկաս վրդ. շարունակեց հաւատարմարար իր թարգմանութիւնները Կոլոտի վախճանումէն ալ վերջը հովանաւորուած թեմայ Նախեանի:

Այսպէս Կոլոտ գուարթ և ընդարձակ հորիզոն մը կը գծէր Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան շուրջը, որուն նշանակելի կէտերը եղան Երուսաղէմ նախ՝ և յետոյ էջմիածին: Իսկ Պոլսոյ պատրիարքութիւնը, կարծուածէն աւելի գիրքի և հեղինակութեան տէր եղաւ:

Կոլոտի գլխաւոր նպատակներէն մին եղաւ մարդ հասցնել եկեղեցւոյ համար, ինք ճարտարախօս բեմական մը, օժտեց Պոլսոյ եկեղեցիները բեմական նոր ուժերով: Իր գաստիարակած և ձեռնադրած աշակերտներու թիւը երեսունէն աւելի է, որոնց մէջ նշանաւորներ եղան Յակոբ պատրիարք Նախեան, Սահակ Սահակեան և Սարգիս Շնորհալի կողուողը և օւրիշներ: Բոլորն ալ բեմի և գրչի մարդքը առաւելաբար, և արժանի իրենց մեծ ուսուցիչին: Կոլոտ և Շղթայակիր մարդեր եղան որոնք նման Սահակ-Մեսրոպ հրաշագործ զոյգին միասին տքնեցան ու երազեցին ու համատարած աւելին ու ռդմբգութեան մէջ ստեղծեցին գեղեցիկ գործեր արժանի դարերու երախտագիտութեան:

(7)

Ե. Վ. Տ.

ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԲԵՄՆ...

* * *

Նալին . . .

Կը հետապնդեմ մատին սլացքը:

Առանց դիտակի, աւ նոյնիսկ դիտակով ճիգ է հարկաւոր, պատմական ոգեկոչումը հաշտեցնելու համար գորշաթաթր թնճուկին որով թարանահար կը թուի գաշտին մէջ կէտ մը:

Գտածա կծիկ մը բան է, աշ ու ձախ քաշքշուած: Գիւղ մը: Անշուշտ: Ուրիշ ի՞նչ կրնան ըլլալ այս պայմաններէն ծնած կառոյցները: Միտքովս կը չափեմ հասակը: Երկու հազար տարին՝ անառարկելի ստառագութիւն: Անկէ վա՛ր: Աստուած ինչ գիտէ: Չեմ զարմանար իր ապրելուն բայց կը խորհիմ նոյն ատեն որ չէ իսկ կրցած մեռնիլ, չաճումի սա անհերքելի փաստին դիմաց:

Այսքան հեռունէն դժուար ճշգիւ ծաւալը: Տա՛սը, յիս՛ւն, հարի՛ւր տուն: Արեւին զեղնութիւնը կը պատի այդ տունեւուն գործը. քակորակուած քաղաքին վրայ: Ու մահուան միակտուր պատկեր մը կ'առաւանջանայ միակտուր այդ գաշտին այդ կէտին «Մեռեալ պատանի»-ն: Հասկնալի՞ այսօր իսկ, ծանր էր հրաշքին լուսապսակովը: Թերեւս քիչեր միայն գիտեն թէ մեռելները չեն մեռնիր, մայրներ մոմիաները կ'ապրին: Ու թշուառական գիւղը, մօտէն դիտուած, ապահովաբար նման է այն հազարաւորներուն որոնք, հիմա ինչպէս քսան դար առաջ, կ'ապրէին հողի երեսին, բուսակներով, բորբոսած քուտտ, անելու տեղ կռնեցելով, երբեմն սրբուելով կրակով համարիւնին մէջ բայց միշտ բունեցելով, զի մահը, իր հանգիստը արգիւտուած է անոնց, ով գիտէ ինչ մեղքերու երեսին:

Ճրանչիսկեանը տէնէ է հիմա, իր մաւտին կարկինովը հորիզոններուն:

Ինչ ալ վայելչօրէն կը կատարէ տեղ դագրութիւնը, հնախօսութիւնը, եղափոխութիւնը շրջավայրին: Մեր չորս դին, լոյսին առատանալովը, կը պայծառանան հողի ծփանքները, թեթեւ կամ հոծ շուռ

քերու խառուտիկ պատտա մը անցնելով լերկութիւններուն: Հեռաստանի գիծերը, նուազուաճիւրը, ամրացումները իրենց կշիռը կը գտնեն: Կան լեռներ որոնք իրապէս կը լեռնանան, վանելով մշուշին դաւը իրենց կողերէն: Դաշտին խոնարհումը, ուր ուսանացումը քիչիկ մը կը կարմրին, մինչ պերճախօս Փրանչիսկեանը աննանանջ ջերմութեամբ մը, հորիզոնի իւրաքանչիւր բնկումին, աղեղին համար կը ճարէ պատմութիւն, աւանդութիւն, խորհուրդ . . .

* * *

— Մեծ Հերմոնը:

Կը դառնամ անխուսափելի մատին աղելին:

Սուրիական Հսկան: Ձոր ամպերը կուլ էին տուած քիչ առաջ և որ հիմա կը ծնին Մեծ վայելուչ, թելադրող բան մը կայ ուրուստիպ այն ոճին մէջ որով լեռները իրենց զիրենք կը ճարարապետեն, ձեր աչքին առջև:

Թարօրին 5-600 մէթրին փոխարէն (ճիշդ թիւը 560) մեծ Հերմոնին 2750 մէթր ցցուածքը, այդքան հեռուէն, դեռ կը փայտալուրիչ Ձայն պարճածակող մշուշը պատառուած է շատ մը տեղերէ նոյն առանձին: Ուրուստիպ խառնակ դրութիւն մըն է հողի անհիթիթ փերթերու, բազմաձև, անկիւնոտ, փշրագին, բլուրն ալ իրարմէ անհախ, թաւալելով, իրար վանելով, իրարու վերածուելու համար, տարեային, հինաւուրց բախումէ մը վերջ: Տարօրինակ սա աշխարհածնութիւնը: Բայց ահա մը, կ'որգը: Անյարիր սա ստեղծագործութիւնը փոխուած է ուռած, դէպի ուսերը նեղցող վերելքի մը զոր մշուշին տիտանեան խանձարուրը կը ջանայ ամրապնդ պահել բայց կը բզկտուի, մինչ մեծ, թանձր, ամբողջ կոն մը, ան ալ ամրապնդ ու խորանիստ, կը ձեւէ արգէն իր հասակը, լրիւ, բամպակի կիկլոպեան դէգերու նման նետելով մշուշը իր իրանի կ'վար, Հիմա, անոր խաւրիսը լայնօրէն ընկճած կը փայ ձիւնի չքող ծովուն մէջ որ Օգոստոսի սա առաւելան նուէրն է իրեն: Ու, խիստ արեւին տակ, որ զգետնած է ամպերը երկինքէն, մշուշը, տարօրէն ճերմկած, առպէս քաւփիչ բերի ոչ կարեն այնպէս սպիտակացուցանել, կը նահանջէ, գալարուն, յո-

րանջելով: Կարմիրով ու կաթով շաղուռուած սա պայծառութեան վերեւ, լերան ազատուած կուրծքը կ'ամբողջացնէ ինքզինքը, հետզհետէ մշուշէն կորզելով կըզգեսկներ՝ բոցերիկ ու խարտեաշ, վառող ու հալող, ու վերանորոգ: Այսպէս է որ կը շինուի սա լոյսի հանդէսը, այսինքն՝ գրեքերու մէջ այնքան պերճութեամբ քնարերգուած առօլով: Բարեբախտաբար կը պակսին հօտաղն ու թռչունը, անխուսափելի աքաղաղը և բառաջող անասունները:

Փառք մը ամբողջ, անդունդներէ յաւնող. ծարաւը երկրին, ասոր թեւարձակումը թերեւս դէպի Անհունը զոր չեն կրցած մոռնալ «սաղրիւնները»: Տեղեր կան որոնք մեր շուրջը ամէն ինչ խորութեան կը վերածեն: Ուրիշներ՝ ուր ծաւալի զգայութիւնը կ'ըզծուի մեծ գիւրութեամբ և մեղ կազմող տարրերը կը լուծուին անգրագոյն իրենց միութիւններուն: Բայց կան ալ տեղեր ուր կէ կը պարզուի մեր զոյգ աչքերուն առջև երկինքին սանդղակը, բանաստեղծին «աստղէ» սանդղակը, ոչ իբր փոխաբերութիւն, այլ իրական պատկեր: Ինչ ըզզգին անապարանքով մը պիտի թափ տային հողերուն փոշին, երկրին կապուած գարշաւները, մեր ոտքերը գնելու համար երկինք հասնող այդ սանդղակին աչքերուն:

* * *

Տիրերիոյ ծովը:

Փնտռուած բայց անգոյ տեսիլքը:

Գիրքերէն զատ, ակնաստեսի տպաւորութիւններ այդ լիճը կը շինեն իմ մէջ, շատ հեռու գրեթէ տղու օրերէս: Մանեստի մըն էր այդ պատկերին հեղինակը. հարիւրներու մէջէն որոնք ժամբակի աղբիւրին առջև իրենց թեւերը սթթած, լուացուելու կարգը պահելու ձեւին տակ, հեշտութեամբ ու փառքով ցոյցի կը հանէին գոց կանանց համընկերը, բաղունկներու մորթին վրայ, աննանանջ ու խորհրդաւոր: Ինչ անձազին՝ ակնարկով մը կը հետեւէինք, մենք տղաքս, այդ պատկերներուն — խաչեր, պարտեզ, բլուր, լիճ: Ան որուն բազուկին վրայ — ա՛յը — Դաւիթիոյ ծովը կը կլորնար հաւկթած, զայն մեղի նկարագրած ատները, թեթեւ արհամարհանք մը կը թափէր միւս լուսազարններուն որոնք չէին

կրցած Սուրբ Ծովը մտնել: Փառաւոր ծեղուկներն քելիկ մըն ալ բանաստեղծ ըլլալու էր քանի որ իր պատկերացումը կը նուաթացներ, առատ փոքր առնելով միւս, մեր ծովէն որ գեղէն կէս ժամ վար, ոսկի արտերու մսուրքի մը մէջ, կը պահէր հանդարտ, Սուրբ Բըստապէտ հայրապետին արօրովը իր հուներն, անկողնին մօտած, ալ չկոխկռտելու խոստում ալ տալով ամենայն պարտէշները: Ան օրէն ասորին ջուրը չէր անցներ իր սահմանը: Ու Նիկիոյ լիճին վրայ քալող հայրապետին մեծ ուսուցիչը:

«Կուգամք քե օտնիս գիս Գեներալարք՝
Ծովակին չրքնալ ամբերուն վրայ,
Ուր անուշ հովիւն հետ կը քրքրեալ
Անձազանգ մը միտս՝ անջինջ բուռեղէք»:

Կըսական ու մետաղ սա տողերուն խորը քանդակուած պատկերն ալ, զուսպ բայց խոր, քանի քանի անգամներ, աշխատած էր իմ մտքիս թելագրել անմոռանալի, կապտաւուն այդ «գոհար»ը, նոստում այդ Ժայռթեանց մէջ, գրուելաւ մը ինչպէս, աւագներուն ծոցը:

Զոտիայ պատմական օովը, ինչպէս պէտք է տեսնուին ափերը, ջուրին լոյծ փակին, բացաստանի կաթնանդիւղ սաւանները ու հեռացող լեռնալողերուն նուազումն ու երկնայնացումը — պատկերներ, բոլորն ալ կապ այդ գիծէ գզայութիւններուն, ընթերցումներուն և իմացական յօրինումներուն: Որոնք աչքերուդ գէմ բլուրները կապուտիկ շղարշով կը հարսնենորեն: Ոտքերուդ տակ գեղին, փրփրոտ աւազը կը փռեն: Առ ձևկրի, ձնկորսի, ծաղկի ու հոսքի, անիրական երանութեան և սրտայոյզ ընտանութեան անկարելի խառնուրդ մը «կը հանգուցին» ջրղերուդ: Վերջնական ու անջինջ, Մարգոց գէմքը կը տօգուների մեր մէջ: Յուզումները, փոշեւոր, կը դաւկանան: Անմահ է կտաւը ջուրին ուր, առաւ մը տեսար «ամպերուն հրդեհներ», «աքրելին ոսկին», «աղամանը մոխրը» ալ չգարձող պատանութեանը:

• • • Այսքան վերէն իմ աչքերուն պարզումը՝ կտոր մը ապակի է եղջերաձե, դասական բայց հոս վաւերատիպ նմանութիւն: Հայելի, որմէ մանաւանդ ոսկեգոյն եղջերք երևաւ:

Մի սպասէ՛ք որ բռնկած ջուրերու հանդէս մը պատմիմ ձեզի: Փոքրադիր այդ կոնքին վերեւ բան մը կը շողալ, կը կոտրի, կը փախչար բայց բաց գալուէ կամարին ներքեւ կը դիտածուի միշտ նույն գեղին տրամութեան, հեռուն քելիկ մը աւելի ազատաժառ, կը խորհիմ թէ կրակներու մէջ «թուալ թաւալ», ձէպի ափի պիմելու են անոր «մկանունքներ»ը, դործածելու հաւասար դասական փոխադրութիւնը: Ու միւս պատկերը

... Վիհերու մեջ ուր լիներ կը բընանան մեակեղաց
Աստղեր սոսկ կը ձալկին:

Ու աւելին:

Լեռներու ոտքին պատանամար ձգուած սա եղջերաձե ապակին ինչպէս իմ մէջ կ'արքայէ իր կապերէն խուլ ու խոր այն բնկումը, թախձագին ընկրկումը ներկայէն, որոնց յաճախանքէն գժաւոր կ'ազատի այցելուն. աւետառատ սա երկրին մէջ երբ հանգրուանէ հանգրուան կը պատցնէ յոգնած իր ջրղերը, պատրանաթափ իր ուղեղը ու չուրի երկինք մը՝ իր սիրտին տաղաւոր: Աւելին: Իրենց կործանած երկրին սաղքը իրենց հետ ընդգարշտողն են միայն օր առաջէն կը զգան անհուն սա սգաւտանին մէջ սր Պաղեստինն է, իմացապաշտ միտքի մը համար: Ինչպէ՛ս կը տրտմին այն միւսները որոնք, հեռաւոր արեւմուտքներէն ձգած են հոս, իրենց գեղեկաւորոյց տատաններուն ալլապէս անդաման, ասկեցօծ բայց որդնակեր երջանկութիւնը մարդկայնացնելու: Ո՛վ գիտէ:

Զոտիայ Գալիլեայ ծովը: Բայց տեսայ «միտեալը»:

Ձեմ գիտեր ինչպէս պէտք կը զգամ առաւելցնելու

— Զուր տեղը չէ որ Պաղեստինի մէջ ծովերը կը մեռնին, կամ՝ մեռած կ'ապրին:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շաբաթակէլ)

ՊԼՏՄԱԿԱՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐ

ԱՆԱՒԱՐՁԱ

ա. — Փառաքել և Բաղաթին դիտել. բ. — Փաղաթին ամուսնու. գ. — Փաղաթին պարսպները, դուռներն և միջնաբերդը. զ. — Ցաղաթական կամարը. ի. — Փաղաթին ջրմուկները. զ. — Փաղաթին ամփիթատները. է. — Փաղաթին ու բերդին եկեղեցիները. ը. — Փաղաթին Արեւայիսկոպոստները. բ. — Ամուսնաբալիի հայկական մեակայրը. ժ. — Պատմաբանը:

Ա. — Գաւառը և քաղաքին դիրքը. — ձիւհան գետի երկու կողմը երկարագիւղ ընդարձակ և երբեմն ա՛յլքան բարիքեր դաշտ տալայրին վայր կը տարածուի Անուարձ գայի տաժմու տարածքով գաւառը, հարաւէն սահմանն ունենալով Սիւրի վիճակը, հիւսիսէն Միսիսը՝ որմէ կը գաւառին Արա գետագիւղ և արեւմուտքէն՝ Թիլի-Համաին ամրոցը: ձիւհան գետը Անուարձայի առեւտրական երկու փարսաթ դէպի վար իջնելով իր մէջ կ'ընդունի Սափուրան և Սիւսի գետ Սիմպար գետակներուն խառնուրդը, որանց անկիւնին կցուած, կը կանգնի քաղաքը: Գաւառը՝ իր ընդարձակ ընդունններով ո՛չ միայն այս երեք գետերով կ'ուռուցուի, այլև ունի ընդարձակ ճահիճներ Սյուսք, մանաւանդ ամրան եղանակին, կ'ապականեն օդն ու բնակչութիւնը: Այսպէս ըլլալով հանգրծի երկրը, ինչպէս կ'ընկնի սարողը դաշտագետիսը, շատ բարեբեք է: Ժամանակի ընթացքին քաղաքի շրջակայքի ճահիճները անհոգութեամբ, ասպատակութեամբ և վաշկատուան ցեղախառնութեամբ բնակչութեամբ ա՛յլ աւելի ընդարձակուելով, վերաժուեցան անկանոն լճակներու: Վաշկատուաններու որբի տը վերածելով երբեմնի ծաղկաւալ այս գաւառը երկիր մը՝ որ Միջին գարու շրջանի ամենէն բարգաւաճ նահանգը հռչակուած էր և արաք աշխարհագիրը Լաբիսի վկայութեամբ ընտան էր գրախտանման Գաւառիսկոպոստ:

Փաղաքի շրջակայ գաւառ ամրան եղանակին տարիններէ ի վեր բնակավայրը դարձած է թիւքմէն և քուրս բազմաթիւ ցեղախառնութեամբ, Պուսպական օղլու, Սերմանդիլի օղլու, Քերիմ օղլուներու և Անուարներու: Այս վերջիններէն բազմաթիւ խումբեր կը բնակէին երկու երեք մեթր բարձրութեամբ եղէգներով ծածկուած ճահիճներու մօտ: Գէթ ա՛յլ էր վիճակը Անուարձայի շրջակայքի ճահիճներուն մինչեւ 1850 և հաւանաբար անկէ յետոյ ալ: Այս խիստ շարժուող, հետեւող կէտ ժամհաւառութեան վրայ, տեսողութենէ կը ծածկէ Անուարձայի ժայռն ու վրան կառուցուած բերդը(*):

Ներկայիս Անուարձայ տարուան գրեթէ վեց ամիսը ճահիճներով շրջապատուած ըլլալուն, կարելի չէ մօտենալ քաղաքին ու իր բերդերուն, առանց խելու շուրջ խոր եղունքներուն մէջ: Շատ բնական պիտի ըլլար կարծել որ վերջին դարերու անհոգութեան հետեւանք է քաղաքին շրջակայքի այս ճահիճային վիճակը, այլապէս անցեալին մէջ Անուարձայ ճանցուած է իր լուսազար, բնուիլ ու հարուստ քաղաքներէն մէկը կ'ընկնի: Անոր ներկայ ռդքալի ու գրեթէ ամբողջութեամբ քանդուած վիճակը կարելի է վերագրել նոյնպէս հասն ջուրերու ընթացքներուն խանգարման հետեւանքով ամբարուած աղբերու և օրկերու և կամ քաղաքը բազմիցս անգամ աւերակ դարձուած քաղմաթիւ բուռն երկրաշարժներու:

Պատմական փառաւոր անցեալ արձա նագրող այս աւերակ քաղաքը պահ մը ուղու եղած վերականգնել, իր 1914/15 Քրանտական de Vendevre et de Lesseps Ընդերքութիւնը, 99 տարուան մեծաշնորհ ձեռք բերելով, ուղեց օգտադրուել Զուլթուր Օվայի այս հարուստ գաւառագետին երբեմնի գարը կազմող Անուարձայի բլու նակտի ու հարստագետական իր անհուն հարստութիւնները, իր ջերմակներն ու ջրմուկները, մանաւանդ գիտական միջոցներու օգնութեամբ զարգացնելով շրջանի մշակութիւնը: Բայց վերադա՛ր ընդհանուր պատերազմը, ուրիշ շատ ծրագրերու

(*) Victor Langlois: Voyage dans la Cilicie, 1861, ֆարսի, էջ 433+

կարգին՝ խափանեց այս կարեւոր ձեռնարկն ալ, երբ կը սպասուէր որ պեղումներու և այլ աշխատութեանց ընթացքին երևան գային Կիլիկեան շրջանի պատմութեան յատուկ թանկագին նշխարներ:

Զինանի գետախառնուքի այս լայնածաւալ ամայութեան մէջ շատ աւելի ամայացած ու ողբալի վիճակի մէջ է շրջանի բոլոր երեքմիկ ոստաններուն քաղաքամայրը և շէնքերու և գաւառներու գլուխը հանդիսացող Անաւարդան՝ որ երեքմի երկրորդ մայրքաղաքն էր բովանդակ Կիլիկեան աշխարհին և աւազդ որ այսօր իսպառ լուծ է ան, երբ ժամանակին այնքան բազմամարդ էր ու բարգաւաճ:

Բ. — Գաղաքին անունը. — Շատ քննական պիտի ըլլար որ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր մինչև Միջին դար, զանազան տիրապետութեանց տակ անցնող քաղաքը իր անունը աւելի անուններ: Զօնարան և Փիլոսոփոս Բորեսի պատմագիր-ժամանակագիրներ քաղաքին տրւին Անաւարդան անունը՝ զոր իսլամներ վերածեցին Այն-Վարզայի կամ Այն-Ջաւադայի (գեղին ալ, ջուր) և կամ պարզապէս Այն-Նաւվէթի, ըստ ձիւնան-Նուստայի: Այն-Ջաւադ կոչուեցաւ, հաւանաբար, քաղաքին շուրջը գտնուող ջրամբեր ճահիճներուն համար^(*): Դեքսիյէ Անաւարդան բերդաքաղաքը համանուն կը գտնէ Վանայ Տոսպեան քարաբերդին, զրեթէ Շամիրամի ձեռակերտ և կամ քաղաքին անունը կրող արեւելցի ուրիշ հիմնադրի մը ձեռակերտս զօր սեմական կամ աքարական լեզուէ ստուգաբանուած, կը կարգան Այն-Ջաւադ: Իսկ արեւմտեայք կամ Յոյները կ'ուզեն սոյն անունը փնտռել յունական աւազանքներու մէջ, առանց սակայն անոր ունէ յիշատակութեան հանդիպած ըլլալու^(**): Մենք, սակայն, քաղաքը պիտի յիշենք միշտ իր հայկական անունով, Անաւարդան, քանի որ մեր պատմութեան բոլոր յիշատակարաններուն մէջ կը պահուի այդ միևնույն անունը:

Ըստ Մուհամմադի, Անաւարդան քաղաքի անունով զբաղմբեր եւս կոխուած կը զբառ-

նենք, Յունաց կամ Աղեքսանդրի 180 թուին Անաւարդանոց (ANAZAPBEAN)՝ որուն մէկ կողմը գրոշմուած է լողացող պատանիի մը նկարը՝ որ նշանակ է Պիւսաթիս գետակին, որուն վրայ կառուցուած է քաղաքը, իսկ միւս կողմը քանդակուած է մերկ ձի մը: Կարծողներ կան նոյնպէս որ քաղաքը երբեմն կոչուած ալ է Կիւնսա (Κύνσα): Իսկ Օգոստոս կայսր քաղաքացիներէն պատուուած ըլլալով, քաղաքը կոչեց Կեսարիա Անաւարդան (Caesarea Anazarbum), որ միջոց մը կոչուեցաւ Նաեա Պիոկեսարիա, բայց անխափան մնաց իր հին անունը: Գաղաքը կը յիշէ մերագոյի պատմագիր Մատթէոս Ուսհայեցի՝ «Տրովպադա կամ Նոր Տրովպադա կոչեցաւ քաղաքն Անաւարդան որ և Անաւարդան կամ Անարդարան՝ յաղագս անառիկ պարսպացն որով ամրացեալ էր. և էր մայրքաղաք Կիլիկիոյ առ ժամանակս Խաչակրացոյ^(*):

Կիլիկիոյ մեր բազմաթիւ բերդաքաղաքներն ու միջնաբերդերը մեծ մասով իրական արծիւի բոյներ եղած են և ճատ անգամ անոնք իրենց բարձր պարիսպներուն ընդեմ իրարմանակ տարածութեամբը զլած անցած են Ներսիսայի մեծագոյն բերդերն իսկ, կազմելով այսպէս անցեւորի սմինէն տպաւորիչ երևույթներէն մին:

Գ. — Գաղաքին պարիսպները, դուռներն ու միջնաբերդը. — Անաւարդայի կուշտի լեռան վրայ է որ կառուցուած է քաղաքին բերդը՝ ուր կարելի է բարձրանալ միայն ժայռին մէջ փորուած ճամբով մը և որուն երկու կողերուն վրայ կը տեսնուի վիմաւոր գերեզմաններու շարք մը: Այս միևնույն ժայռերուն մէջ կը տեսնուին եկեղեցիի մը և նոյնիսկ ժայռին մէջ փորուած վանքի մը աւերակները: Տակաւին այսօր կը տեսնուին տաճարի մը գեղակերտ գոհուր, մէջը փոքրիկ մատուռով դամբարան մը, թաղարան մը: Հայկական եկեղեցիի վերածուած հեթանոսական շատ հին տաճար մը, ուրիշ բազմաթիւ յուշարձաններու հետ 1915-ի զատեալութիւն և ասոր յարակից աղէտի տարիներուն իսպառ անհետացաւ^(**): Փերու-

(*) Victor Langlois: Voyage en Cilicie, Փարիզ, էջ 436:

(**) Միսլան՝ էջ 236-237 բ.:

(*) Պատմութիւն Մասթուփ Ունիպեղոյ՝ 1809, Երուսաղէմ, էջ 666:

(**) Colonel R. Normand: La Création du Muṣṣé d'Adana, Syria, Հատար Բ. 1921, էջ 195:

գին վրայ կառուցուած այս մատրան յաւասակը, որ ինչպէս ըսինք մեռելական դամբարան մըն է, բաւական ոտք երկարուած մարմն, երեւան եկաւ նկուղ մը ուր կը հանգչէին Ռուբինեան առաջին իշխաններու, ինչպէս նաև իրենց ընտանեկան անդամներու անձինները: Եզրիպտոսի Մեմփիսները երբ Անաւարդան գրաւեցին, կուղտոցեցին իշխանական գերեզմանները, հոն գտնելու յոյսով մեռեալներու հետ թաղուած գանձեր: Անաւարդան, հոռովմէական չըլնանին, պաշտպանուած էր երկշարք պատիսպով մը, կիսաբոլորակ ձեւով՝ որուն վրայ կառուցուած էր միջնաբերդը և հաստ պարիսպով մը մէկ կողմէն միացած քաղաքի պարիսպի ծայրին՝ որ քառակուսի ատամնաւոր աշտարակներով զարդարուած ու ամրացուած էր: Այս պարսպապատ քաղաքը մուտքի չորս դուռներ ունէր, քաղաքին չորս ուղղութեանը վրայ բացուած: Իրեւելեան դռնէն դէպի արեւմտեան դուռ, ներքին սիւնաղարդ լայն և ուղիղ պողոտայ մը փերկարէր, dromos (ուղի) մը կազմելով, ինչպէս Անտիոքի: Բայմիւրի, Բոմբեռպոլսոյ ևն. սիւնաղարդ պողոտաները, այն տարբերութեամբ որ Անաւարդայի սիւներէն վեր մնացած խոյակները հազիւ գետնի երեսէն քիչ վեր են: Մինչ Բոմբեռպոլսոյ, Բայմիւրի և դեռ նման շատ քաղաքներու dromosները մասամբ կանգուն են և ընդհանրապէս անաղարտ մնացած:

ԱՐՏԱՍԱԶԻ ԱՐՔԵՊՈՍԿՈՊՈՍ

(Շարունակելի)

ԳԻՏԱԿԱՆ

Մ Ե Ր Դ Ա Ր Ը

Գիւրին չէ բարացուցել մեր դարը: Ոմանք Քարիւղի, ուրիշներ Ելեկտրականութեան և ոմանք ալ Աթոմի Դար կ'որակեն զայն: Թող թոյլ տրուի ինծի որակել զայն Գիտութեան Դար, որովհետև անցնող երեսուն տարիներու ընթացքին գիտութիւնը գլխու պտոյտ պատճառող թափով յառաջացած ու աներեւակայելի յեղաշրջութեան պատմութեան մէջ:

Ոմանք կը հաւատան որ գիտութիւնը անէծք է իսկ ուրիշներ՝ օրհնութիւն: Ըստ իս անոր չարիք կամ բարիք ըլլալը մեզմէ կախեալ է: Գիտութիւնը բարոյական չունի, անբարոյ մարդը կը վերածէ զայն անէծքի՝ իսկ առաքելն՝ օրհնութեան: Մարդն է չափանիւր ամէն բանի:

Մեր քաղաքակրթութիւնը ախտաբանական երեւոյթ մը կը պարզէ այսօր: Մաւ հացու հիւանդութենէ մը վարակուած է ան: Կիւանդութիւն մը՝ որ կը սպառնայ ամբողջութեամբ արանաւորութեան և եթէ առաջը չ'առնուի այս փտախտին, մեր քաղաքակրթութեան անկումն ու անհր անխուսափելի է: Ասեմք է որ բանիմաց մարդիկ լրջօրէն զբաղին այս խիստ կենսական հարցով:

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Քանի որ մեր դարը Գիտութեան Դար անուանեցինք, տեղին է հոս ամփոփել անոր ըրած նուաճումները: Անցնող քսան տարիներու ընթացքին գիտութիւնը չ'մեցուցիլ յառաջդիմութիւններ արձանագրեց: Գիտնականներ հրաշքներ գործեցին գիտութեան գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ: Անոնք ու-

(*) Հաս կը դնեմ ամփոփման անգլիերէն լեզուով խօսուած դասախոսութեան մը զոր մեր ուսուցիչներէն Պ. Յ. Շեռմուշեան վերջեա ըրած է Պ. Մ. Շ. Ա.-ի համոյսաբանին մէջ:

սուձնասիրած են նիւթը, անոր նկարագիրը, կազմութիւնը և բաշխումը: Վերլուծած են մեզմէ միլիոնաւոր մշտններ հեռու գտնուող աստղերու բաղկացուցիչ տարրերը և ճշգրտած անոնց տարիքը, մեծութիւնը, ջերմութեան աստիճանը եւ կազմութիւնը: Անոնք մեզի թուարանական ճշգրտութեամբ կրնան ըսել ծագումն ու կազմութիւնը մեր երկրին և մոլորակներուն: Գտած են տիեզերական հեռաւորութիւններէ մեզի հասնող ճառագայթները և ճշգրտած անոնց ազդեցութիւնը նիւթին կազմաւորման մէջ: Թափանցած Աթմոսֆերայի ներքին ծալքերուն և յաջորդած են ճնշքի զայն:

Քիմիաբանութիւնը հնարած է նոր նիւթեր և դեղօրայք: Գտնուած են աւելի զօրաւոր, կարծր, թեթեւ և ճկուն մետաղներ, որոնք աւելի նպաստաւոր են տեղամար՝ պատերազմական նպատակներու համար մանաւանդ:

Աշխարհի ամենէն հեռաւոր անկիւնը, մթնոլորտի ամենէն վերին խաւերը նուազ ճշւած են: Երկրի ոսկէ երկու հեռաւոր կէտերուն վրայ գտնուող անհասնելի կլորնան իրարու հետ խօսելու կարծես թէ իրենց տունն ըլլային: Ժամանակն ու միջոցը իրենց նշանակութիւնն ու կարեւորութիւնը կորսնցնելու վրայ են: Այսօր հոս եւ ու ջրանի մը տասնեակ ժամ վերջ Ամերիկայի Ամերիկայի մէջ պատահող զէպք մը կարելի է նոյն ժամուան հոս պատահելի վրայ տեսնել:

Հնարուած են մեքենաներ որոնց միջոցաւ կարելի է թաւաքանական ամենէն բարդ գործողութիւններ ընել և հարցումներ լուծել արագ ու ճիշդ: Ժամանակի պիտի գայ դուրսէ, երբ ծրագրելու և խորհելու ձանձրոյթը պիտի խնայուի մեզի ընթացիկ հարցերու կարգադրութեան ու լուծման համար: Այսօր լուսաբաններով կարելի է քաղաքի մը գէշերը ցերեկի վերածել: Ռատիոն ու թէլեվիզիոնը աշխարհի ամենէն հեռաւոր անկիւնը տեղի ունեցող եւ ըստ ժամանակի մը կամ թատրոն մը գիւղի մը համեստ սենեակը կրնան փոխադրել:

Կեդրոնական Ամերիկայի քանի մը նահանգները միայն կրնան ամբողջ աշխարհի ստանկլըը տպահովել, եթէ գիտականօրէն լաւագոյնս կազմակերպուին: Եթէ աշխարհական ուժը արդի ճարտարագիտութիւնը մէջ

կիրարկուի, հրաշքերու դարը պիտի սկսի: Ուրանիումի փոքր կտորի մը պարունակած անօթական ուժը կրնայ Queen Mary-ի տաւրոգութեամբ նաւ մը նիւթօրքէն Հոնոլուլու տանել տա բերել:

Այսօր մենք ժառանգորդներն ենք այս հրաշքերուն, հրաշքեր՝ որոնց հեղինակները հսկաներ են իրապէս: Այս ուժերով և անոնց անհուն կարելիութիւններով կարելի է այս աշխարհը դրախտի վերածել և երկնքի թափաւորութիւնը հաստատել երկրի վրայ: Իսկ մենք՝ յիմարանցի մը արժանի բնակիչները, այդ բարեքները կը գործածենք զիրար ջարդելու և երկիրը գոծութի վերածելու համար:

Ոմանք կը մտածեն թէ պատերազմը անխուսափելի է, պատերազմներ եղած են ու պիտի ըլլան, որքան ատեն որ մարդս կուրիւնը մանուկ մնայ, պատերազմներ պիտի ըլլան և անոնք իրենց մտքին բարեքները պիտի գործածեն իրենց մարմինը կործանելու համար: Ուրեմն հարկ է մարդու հոգին ազնուացնել որպէսզի իշխեմտքին և անոր աւելցերը գործածէ յոգուտ մարդկութեան բարօրութեան: Պատերազմը հաւաքական ինքնասպանութիւն է և ինքնասպանութիւնը՝ անարութիւն: Որ մտածելէ զտարած և կամ մտածելու կարողութիւնը կորսնցուցած ժողովրդը յաղթող է:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Հակիրճ ակնարկ մը աշխարհի տնտեսական վիճակին վրայ, մարդ կը զարմանայ թէ ինչո՞ւ անցնող քսան տարիներու ընթացքին քսան միլիոնէ աւելի մարդեր Մերօրայի մէջ և հինգ միլիոն ալ Ամերիկա՝ անգործ մնացած ու մօտաւորապէս հարիւր միլիոն մարդ աւօրեայ հացի կարօտ, ծայրայեղ չքաւորութիւն մը ապրած են քաղաքակրթութեան արեւելի բախտաւոր չլիւանի մը՝ երբ դրախտ մը ստեղծելու բոլոր միջոցները մեր տրամագրութեան տակ դրուած էին: Պատասխանը որքան պարզ է այնքան ալ բարդ: Արդարեւ մենք առատութենէ տառապած ենք այդ չլիւանին և ոչ թէ նուազութենէ, քանզի չենք դիտած մեր արտադրածը բաշխել: Մենք չենք ուզած որ դեգրել զբուրիւն մը որ բարեք կրնար բերել և արդարութիւն հաստատել: Ընդհա-

կառակը, հետեւած ենք բաշխումի դրու-
թեան մը որ ստիպած է մեզ մեր արտադրու-
թիւնը ծով թափել անոնց գինները բարձր
պահելու համար աշխարհի ռուկաներուն
մէջ։ Մեր ամբարած ցորենին ու ոււրճը աշ-
րած ենք մեծ շահեր ապահովելու համար։

Մեր տնտեսագիտութիւնը հակասու-
թեան մէջ էր։ Մի քննականացած ճար-
տարարութեամբ զերարտադրութեան պիտի
ձգտէր։ Մի քննականացումը որքան կատա-
րիազորուէր այն համեմատութեամբ աշ-
խատող ձեռքեր պիտի պակէին և ար-
տադրութիւնը պիտի աճէր։ Մինչ ծանր
ճարտարարութեան հսկաները նուազութեան
պագէ ունէին գինները բարձր պահելու և
առասպելական շահեր ապահովելու համար։
Այս երեւոյթիւն ստուգապէս կը հետեւէր
անգործութիւն, ճարտարարութեան կա-
յունացում, տնտեսական տագնապ և չքաւ
ւորութիւն։ Վէրքը դարմանելու արմատա-
կան մէկ կերպ կար, որոգեպիւր նոր դրու-
թիւն մը արտադրութեան բաշխումի որ
պատշաճ էր նոր օրերու պահանջներուն,
բայց մեր տնտեսագէտները վարանեցան ու
վախեցան մեծ նորութիւններու պատասխա-
նատուութենէն։

Նախագահ Ռուզվելթ, այդ ազնիւ ու
խելովաւ հոգին, փրկեց Ամերիկան իր New
Deal-ով։ Ան ոչ միայն յղաքան տնտեսու-
կան դարման մը, այլ քաջութիւնը ունեցաւ
սանձելու թացասական այն բոլոր ուժերը՝
որոնք արգելք պիտի ըլլային իր ծրագրին
գործադրութեան, ծրագիր մը՝ որմէ բարիք
միայն կրնար գալ իր երկրին։ Ամերիկայի
պատմութեան մէջ անօրինակ երեւոյթ մըն
էր նախագահ Ռուզվելթի, ժողովուրդը հաս-
կըցած և թաքծորէն գնահատեց անոր վսեմ
արժանիքները և չի վարանեցաւ երկրին
գեղը վստահել իրեն տասնեակու տարի շա-
րունակաբար, ժողովուրդներ արժանի են
իրենք առաջնորդներու։ Այսօր աշխարհ
անոր իրատեսութիւնը, հեռանկարութիւնը,
քաղաքական և տնտեսական հարցերու հաս-
կացողութիւնը դնեցաւ մարդերու պակա-
սէն կը տառապի։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Պահ մը մեր ուշագրութիւնը դարձնենք
ծրէկտան եւ այսօրուան քաղաքական
բացախն։

Քաղաքական դժուարութիւնները եղած
են ընդհանուր և համատարած։ Ամէն եր-
կիր ունեցած է իր հարցերը որոնք առաւել
կամ նուազ չափով, մերձաւոր կամ հե-
ռաւոր ազդերու հարցերուն հետ ազերս
ունեցած են։ Այդ խնդիրներու լուծման
համար ոչ թէ միտքը եւ արդարութիւնը
իրը միջոց գործածուած են՝ այլ բիրտ ուժը՝
երկաթն ու արիւնը։ Աշխարհի պատմութեան
մէջ բիրտ ուժը արդարութիւն չէ հաստա-
տած և չի կրնար հաստատել, բոլոր ազ-
գերու կեանքը վկայութեան կարելի է
կանչել այս ճշմարտութիւնը հաստատելու
համար։ Ուժի քաղաքականութիւնն ու
անոր կիրարկութիւնը նախնականութիւն
կ'ենթադրէ։ Անով կարելի չէ տարբերու-
թիւններ կամրջել և իրարհակադրողութիւն
գոյացնել։ Անով կարելի է ազգերու միջև
գտնուած խրամանները ընդլայնել միայն,
տարբերութիւններ գոյացնել, ատելութիւն
ները հրահրել և պատերազմ յառաջանել։
Դէպքերը աւելի քան պերճախօս են
այս մասին։

Գարնան առաւօտ մը Ճարն հեռացաւ
Ազգերու ժողովէն և շատ չանցած իր
արդիական ու մահացու գէնքերով նետա-
գետեցաւ Մանչեսթրիոյ պէտ նախնական
տկար երկրի մը վրայ, արեւն ու աւեր-
ցանեց ամէն կողմ և կարճ ժամանակի ըն-
թացքին գրաւեց զայն։ Աշխարհականատե-
եղաւորայտ տրամային։ Ոմանք, այլապէս
հաշիւներէ տարուած, ուրախացան, ժողո-
վաբաններու տեսագիւններու ետև գլու-
նագիտական գաղտնիքներ փսփոսցին և
րարու ձեռք թօղութեան ու գոհունակու-
թեան ժպիտներ փոխանակուեցան։ Ուրիշ-
ներ պերճախօսութեան մարդաքններ ըրին
մէջ, ծածկելու համար իրենց սրտին խա-
ւարը։ Քիչեր որոցաւորէն բողբոջեցին և
համաշխարհային նոր հրգեհի մը սկզբնա-
ւորութիւն նկատեցին այս քաղաքական
ապատակութիւնը։ Բայց հաւաքական ու
գործնական քայլ մը չ'առնուեցաւ իրարու
յաջորդող այս գէպքերը արգիլելու հա-
մար, Ճարն խրախուսուած այս անտար-
բերութենէն, գարձաւ Յինաստանի վրայ,
կործանեց անոր քաղաքները ու միլիոններ
հաշուող ծաղիկ երիտասարդութիւնը։ Ազ-
գերու անմիաճանաչութիւնը քաղաքները

նաեւ իտալիան, ան ալ հետեւելով Ճարոնի օրինակին յարձակեցաւ Եթովպիոյ և Ալպանիոյ պէս փոքր ու անպաշտպան երկիրներ և նուաճեց զանոնք, գործածելով գիտութեան հնարած ամենէն անմտորգկային զէնքերը: Սպանիա եղաւ եղբայրառպան ողբերգութեան թատրոն ու գերմանական արգիական զէնքերու փորձարկութեան մարզադաշտը:

Երկրորդ աշխարհաւեր պատերազմին սկզբնաւորութեան, նախ Աւստրիա, ապա Զետսուաւաքիա, Միւնիխի զաւոյճեցան Գերման կրօնականներու տակ: Մեծ ազգերու բարձր քաղաքականութեան զոհ ըլլալու տկարութիւնով միայն յանցաւոր էին այս ազգերը: Ապա Տանիմարքա, Նորվեգիա, Հոլանտա և Պիլճիգա ինկան յաջորդաբար: Ասոր հետեւեցաւ Վոլթէրներու և Ռուսոներու, Եւրոպական քաղաքակրթութեան Բրեքմի ջահակիր երկրին անպատուաբեր անկումը, Տէօնքէրքի ողբերգութիւնը և Անգլիոյ հերոսական դիմադրութիւնը: Կարկ չեմ տեսներ անդադառնալու Ռոյոնիոյ աղէտին և Պալքաններու նուաճման: Ժանրամասնութիւններ որոնք մեր բոլորին մտքին մէջ թաքնու են: Եւրոպա վերածուեցաւ մեծ ճակատամարտերու կրկնէսի մը և մենք ականատես եղանք պատմութեան աննախընթաց արեան բաղնիքին ուրուն ընթացքին գիտութեան բոլոր ուժերն ու կարելիութիւնները թուաբանական ճշգրտութեամբ կիրարկուեցան քակելու և կործանելու քաղաքակրթութեան բախիքները:

Յ. ՇէօՅՄԷԼԵԱՆ

(Մոսկուա յաւերտիւս)

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆԶԵԻ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

(ՀԱՄԱՌՈՑ ՑՍՍՌԻԹԻՒՆ)

(ՇԱՐՈՒՆԱԳԻՏԻՒՆ ՆԱՌՈՐԴ ԹԻՒՆԷՆ)

Այս միջանկեալ բացատրութեան վերջ սկսինք քննել Երաժշտութեան այդ երկու գլխաւոր ճիւղերուն դիրքերը միմեանց հանդէպ:

Ա. — Արեւելեան Երաժշտութիւնը Արեւմտեան տէնորով դիտելով կը տեսնենք թէ՛ ան ալ ունի իւր երկու mode-երը. (rassus) sol-ով վերջացողները majeur են իսկ la-ով (seuկեան) վերջացողները mineur. Բայց fa naturel վերջացողն ալ կայ որ արեւմտեանի fa majeur-ն է և կը կոչուի Անկմաւաւան. իսկ sol վերջացող mineur-ն ալ որ արեւմտեան sol mineur-ն է՝ կը կոչուի Նեմաւկեմ, սա տարբերութեամբ որ թէ՛ ելած ատեն և թէ՛ իջած ատեն sensible չի գործածեր, իր վերջաւորութեանն զատ: Եւ այս երկու mode-երն ալ tierce-ներու կանոնը նոյնութեամբ կը պահեն: Բացառաբար tierce augmentée և seconde mineur-ով վերջացող minuer-ներ ալ կան որոնք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ իրենց զրացի majeur harmonique-ներու վերին tétracorde-ները:

Բ. — Արեւելեան Երաժշտութիւնը որ, ինչպէս ըսինք, անգիր է՝ չունենալով game-երու գրութիւնը, իր եղանակները (tonalité) նախերգանքներով (introduction կամ prélude) կը յիշեցնէ, զոր օրինակ. որեւէ մի եղանակ մ'ըկէ կը սկսի, իր սահմանին մէջ թիւն կիսաձայներ կը գործածէ և մ'ը կը վերջանայ, վայրկեանապէս կ'իջանակէ և զաղափարը կուտայ երգուելիք եղանակին: Սովորաբար այս նախերգանքները նուազ-ներն են որ կը կիրարկեն երգիչ խումբին սկսումէն առաջ, առաւել կամ նուազ ընդ-լայնուած որոնք եթէ մէկ նուագի կողմէ կը գործադրուին՝ կը կոչուին Թաւսիմ, իսկ եթէ խմբական նուագներով՝ կը կոչուին

Քեթեվ: Արեւելեան եղանակներն ալ ունին, իբր հանգրուան, իրենց harmonique ձայները. անոնք ալ կը դիմեն իրենց tierce-ներուն, quinte-ներուն ևն. հանգչելու համար և իրենց սահմանին պահանջած եղանակաւորումը կատարելէ յետոյ կը վերջանան իրենց tonique-ին վրայ:

Գ. — Արեւելեան ձայներն ալ երկու-քով բաժանուած են ընդհանրապէս. սաւայն, կան եղանակներ որոնք կը պահանջեն իրենց բնորոշելի՝ ձայները որոնք naturel-էն քառորդ ձայն պակաս կը հնչուին. և ան հոս է որ յառաջ կուգան enharmonique քառորդ ձայները ետեւի կողմած. օրինակ համար, Սապա եղանակը ré-ի տեղ do $\frac{3}{4}$ կը պահանջէ իր նշանաւորները բնորոշելու համար եւ որովհետեւ քառորդ ձայնի նշաններ Արեւմտեանի մէջ ալ գոյութիւն ունին, ուստի ré naturel-ը քիչ մը թոյլ հնչեցնելով կամփոքագելով է որ ձեռք կը բերուի. լարաւոր նուազները միայն կրնան արտաբերել պահանջուած աստիճանը իսկ ձայնական արտաբերումը վարժութեան պէտք ունի. թէեւ մեզ ձայնոց համար իբր արեւելեան ազգ, սովորական բան է, ի մէջջայտը, իմանալ «Փառք ի բարձունս» եկեղեցիներու մէջ, առանց անդրադառնալու թէ ո՞ր note-ն է անոր մեղամազնորութեան շարժառիթը կազմաւորը (*). և ընդհանրապէս մեր բոլոր Գ-կ. Վառ ձայնի եղանակներուն այդ նկարագիրը տուողը նոյն այդ do $\frac{3}{4}$ -ն է, փոխառակ ré naturel-ի: Սկիսեալ եղանակն ալ ունի իր enharmonique-ները do, si, do, ré-ի $\frac{3}{4}$ ձայններու կիրարկութիւնը որ միեւնոյն աստիճանի մը պատրանքը կուտայ: Եւ տակաւին ուրիշներ ալ, մանաւանդ mineur վերջաւորութիւններու մէջ seconde-ը շատ կը մօտենայ tonique-ին: Եւ երբ կ'ըսեն Արեւելեանը թոյլ է և մեղամազնոր, պատճառ անոր քառորդ ձայներն են որոնք սակայն, ամէն եղանակի մէջ քոյութիւն չունին: Արեւմտեանը եւ ունի այդ մասնիկը բայց չի կրնար արժեցնել: Գիտենք թէ քնադէտներ ինք comma-ներու բաժնած են խաղաքանչեւը ձայն, բայց երբ diatoni-

que կ'ըսեն և երկուքի կը բաժնեն, ո՞ր կ'երթայ $\frac{1}{2}$ մասը՝ ձայնին, զորս եթէ քով քով բերենք՝ իւրաքանչիւր gamme-ի մէջ գրեթէ ամբողջ ձայն մը կը կորսուի: Այս կէտին բացատրութիւնը մեզի շատ հեռուները պիտի տանէր որ մեր նպատակէն դուրս է. միայն աւելորդ չեմ նկատեր յայտնել թէ՝ ժամանակին ժէզուիթ միաբանութեան միջանի տաղանդաւոր երաժիշտ միաբաններու հետ երկարօրէն տեսակցած և սա եղբակացութեան յանգած ենք թէ՝ ձայները ճիշդ բաժանումով՝ պէտք է ըլլային երեքով բաժանական. սակայն, այդ պարագային ալ հարկ պիտի ըլլար վեր ի վայր շրջել harmonie-ի կանոնները. բան մը եւս երեւեակայութիւնին իսկ ստրապի կ'աղագէ երաժշտութեամբ զբաղողին:

Դ. — Արեւելեան եղանակներն ալ կը դիմեն իրենց գրացի եղանակներուն (ton voisin), եւ կը վերադառնան եւ երբեմն ալ բնորոշին կը փոխանցուին անոնց: Այդ տեսակէտով շատ հոխ է Արեւելեան երաժշտութիւնը և monotonie-ն բնաւ գոյութիւն ունի անոր մէջ: Յաճախակի փոխելով note modale-ները կը մտնէ դրացի սահմաններէ ներս, կը համեմէ իր բուն եղանակը անոնցմով և կամ կը պատուաստէ դրացի ճիւղերով և կը ստանայ տարբեր արդիւնք: Օրինակ մը տանք. Հինազ եղանակը որ ré mineur-ն է արեւմտեանին, իր եղանակաւորման ընթացքին շատ ճարտար դարձուածքներով իր quinte-ը tonique կը դարձնէ և կը սկսի այս անգամ իր քորին tétracorde-ի եղանակաւորումը հինգ աստիճան բարձրէ կատարել՝ վերին tétracorde-ին վրայ և աստիճանաբար իջնելով կը վերջացնէ նախորդ քորին tétracorde-ի tonique-ին վրայ, tierce augmentée և seconde mineur-ով և անունն ալ կը փոխուի Եհննազի: Այս միեւնոյնը կ'ըլլայ նաև Հիւսեյնի եղանակին մէջ ալ, երկուքն ալ mineur, բայց այս վերջինը բնական tierce mineur վերջաւորութեամբ: Եւ այսպէս շատ եղանակներ modular կրնան ըլլալ:

Պիտի նաքցուի անշուշտ, թէ որոնք են Արեւելեան երաժշտութիւնը արտայայտող ձայներն աւ եղանակները:

Արեւմտեան երաժշտութեան ձայնաստիճանները Ս. Ամբրոսիոսի շրջանէն կը

(*) Հետաքրքրազգիքն երբեմն դիմելի իրաճանկի կամ օրիկ եւ զգալ օտարաշարժներ:

նկարագրերը, նւ ժամանակի ընթացքին անցնելով Միջազգեպէր գանուզան ցեղերէն եւ Փիւնիկէէ ալ Յունաստան եւ գէպի Արեւմուտք, պիտի ենթարկուէր նոր եւ հզօր ներգործութիւններու։ Եւ իրիւս արդիւնք տրուող Քաղաքակրթութեան, պիտի քանդակուէր անոր պատկերն ու էութիւնը նոյն իսկ կարծր մարմիններու վրայ։

Անդին, սակայն, իր բնավայրին մէջ, ճիւղերէն զրկուած իր իրանը կրկին վերընձիւղելով պիտի աճէր ու հովանաւորէր չըջնակայ ազգերն ու ցեղեր եւ թափ տալով իր յարաճուն պոռթկումին, նոյն իսկ բերանացի աւանդութեամբ, պիտի հասնէր մինչեւ մեր օրերը եւ հանգչէր Հայ Ձայնազրութեամբ ճարտարապետուած հանգստաւէտ պատուանդանին վրայ, մէկ ու կէս դարու անցեալով։

Ուրեմն, Երաժշտութեան այս երկու ճիւղերուն անցուցած շրջանները եւ իրարմէ տարաբաժանուած կէտերը ըստ կարելւոյն պարզելով, կը կարծենք ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ Արեւելեան դրոշմը կրող ազգերուն, ինչպէս նաեւ մեր Հայոցս, երգերու մասին արտայայտուիլ փափաքողներուն։

Ն. Յ. ԽԻՒՏԱՎԷՐՏԵԱՆ

(ՎԵՐՋ)

Ս. ՅԱՆՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԵՌԱԳԻՐ Ս. ԷԶՄԻԱՍՆԷՆ

Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան օտնի եւ Ամանորի առթիւ, Նորին Ս. Օծուքիւն, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի 7 Յունուար 1948 բուակիր հեռագիրը ուղղուած Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր, ի պատասխան Անոր 2 Յունուար բուակիր ճնշմանաւորական հեռագրին։

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքին
Երուսաղէմի

«Սրտագին շնորհաւորութիւններս Ամանորի եւ Աստուածայայտութեան օտնի առթիւ Զեզի, Միաբանութեանդ, Հոգեւոր դասին եւ Մեր սիրեցեալ հօտին՝ Հայրապետական օրհնութիւնս եւ բարեմաղթութիւններս։

Օրացոյցները ուղարկուեցին Նոյեմբերի 30ին»։

ԳԷՈՐԳ Զ.

Նորին Ս. Օծութիւն

ԳԷՈՐԳ Զ.

Վեհափառ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Էջմիածին

«Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան օտնի եւ Ամանորի առթիւ, Զերդ Ս. Օծութեան կը ներկայացնեմ մեր ջերմագին շնորհաւորութիւնները, մաղթելով Զեզ մեծագոյն յաջողութիւններ յօգուտ Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցւոյ եւ բարգաւաճութիւն Հայրենիքի փառապանծ վերելքին»։

ԿԻՒԻՆՂ Բ.

Պատրիարք Երուսաղէմի

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆ 3 Յուն. Եր. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի, պատարագիչն էր Լոգ. Տ. Միւռան Վրդ. Կրեկեան:

Ֆ 4 Յուն. Կիր. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն մեր Գաղղթայի մատրան մէջ, պատարագիչն էր Լոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Առլանեան:

Վաղուան Սրբոց՝ Դաբի մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղայի առաքելոյ տօնին առթիւ, երեկոյեան պաշտամունքէն անմիջապէս առաջ, Ս. Գառարազը Հայրը շնորհակատութեամբ մօտեց գործեց Ս. Յակոբանց Մայր Տանարը եւ նախագահեց պաշտամունքին եւ նախատեսակին: Յետոյ, Թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան, ուր զգուշականիչէն վերջ՝ տեղի ունեցաւ պատուատօնութիւն:

Ֆ 5 Յուն. Բշ. — Ս. Աթոռայ տօնին առթիւ Ս. Գառարազը Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին եւ արարողութեանց: Հանդիսաւոր Ս. Գառարազը մատուցուեցան Ասգ Սեղանին վրայ: Գառարազն եւ շարքեց Լոգ. Տ. Սուրեն Վրդ. Քէմանեան, վեր հանելով տօնին նշանակութիւնը իր կրօնական, եկեղեցական եւ ազգային կողմերով եւ որոտարքի մազԹանքներ կամարեց Ս. Աթոռայ եւ Հայաստանեայց Մայր Աթոռոյ անաստանութեան եւ պաշտառութեան համար: Ըստ նշանակ ռովորութեան առաւօտեան պաշտամունքի միջոցին Վաղը ի բարձունք տօնին Ս. Գառարազը զգետաւորութեամբ շարժուաւ եւ Շղթայակիր Գրիգոր պատարագի ծիփարեւով պատրիարքական զաւազան եւ խաչ ի ձեռին բարձրացաւ Ս. Աթոռ եւ մնաց մինչեւ պաշտամունքի վախճանը եւ անմիջապէս յետոյ ընդունեց Միաբանութեան շնորհաւորութիւնը: Զկն Ս. Գառարազի Նորին Ամենապատուութիւնը Թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր զգուշականիչէն յետոյ տեղի ունեցաւ պատուատօնութիւն:

Երեկոյեան՝ Վաղուան Ս. Սեփանցոյ տօնին առթիւ Ս. Գառարազը Հայրը նախագահեց պաշտամունքին եւ նախատեսակին: Ըստ ռովորութեան երգեցողութիւնները զեկամպարուեցան Սարկաւազաց եւ Ուրարազաց կողմէ: Սարկաւազութեան պաշտօն կը կատարէին Լոգ. Տ. Տ. Հայկազուն եւ Միւռան Վարդապետներ:

Այոք, առաւօտեան, Ս. Առտուածանայ տաճարին մէջ Ս. Գառարազ չմատուցուեցաւ: Իրժեհատարար, կէս գիշերէն յետոյ եկած ոտտակի անձրեւներէն Գեթսեմանիի՝ ձորին մէջ հաւաքուած եկեղեցիները կը խռտին Ս. Առտուածանայ տաճարի դուրիճը եւ մինչեւ եկեղեցւոյ մօտեցին զազաթը բարձրանալով կը խորտակեն զայն ու կը լցնեն տաճարը՝ մինչեւ առատագ: Լուսարար՝ Յովնանէն Երկայնաբանան խորտակուած դուռի ձայնէն արթննալով մօտեց ջրով գոտեւած իր փայտեայ տաղաւարէն զուրս կը նետուի եւ տաճարի պատին փաթելով՝ հրաշքով կ'ազատի:

Այս Քառարեք եղելութեան առիթով Յունաց պատրիարքարանի, հետ խորհրդակցելով կարգադրութիւններ եղան միասնաբար Լուրը պարկելու եւ եկեղեցւոյ նախկին յարգարանքը վերականաւորուելու:

Ֆ 6 Յուն. Գշ. — Ս. Գառարազը Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին եւ արարաւազաց հանդէսին: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Ս. Ստեփանոսի մատրան մէջ, պատարագիչն էր Լոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան: Ս. Գառարազն վերջ, Ս. Գառարազը Հայրը ընդունեց բարեշնորհ արկեւանքները եւ արարակիրները՝ Լոգեշնորհ Տ. Տ. Հայկազուն եւ Միւռան Վարդապետներու առաջնորդութեամբ, եւ շնորհաւորեց իրենց տօնը:

Ֆ 7 Յուն. Դշ. — Ս. Գառարազը Հայրը նախագահեց երեկոյեան պաշտամունքին եւ Վաղուան Սրբոց առաքելոց՝ Պետրոսի եւ Պողոսի տօնի նախատեսակին:

Ֆ 8 Յուն. Եշ. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Ս. Գետրոսի վերնատան սեղանի վրայ: Գառարազիչն էր Լոգ. Տ. Նարայր Վրդ. Գողարեան:

Ֆ 9 Յուն. Աւր. — Վաղուան Սրբոց Որդւոց Որոտման՝ Յակոբայ առաքելի եւ Յովնանի աւետարանից տօնին առթիւ երեկոյեան ժամերգութիւնէն անմիջապէս առաջ Ամեն. Ս. Գառարազը Հայրը շնորհակատութեամբ մօտեց գործեց Մայր Տանարը եւ նախագահեց պաշտամունքին եւ նախատեսակին: Յետոյ Թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր զգուշականիչէն ետք տեղի ունեցաւ պատուատօնութիւն:

Ֆ 10 Յուն. Եր. — Ս. Գլխադրի տօնին առթիւ Ամեն. Ս. Գառարազը Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին, եւ պատարագեց ու արարեց: Ս. Գառարազն վերջ, տեղի ունեցաւ զինեաց փայտի հանդիսաւոր Թափօր. յետոյ Ամենապատուութիւնը Թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր զգուշականիչէն յետոյ տեղի ունեցաւ պատուատօնութիւն:

Ֆ 11 Յուն. Կիր. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր Գաղղթայի մատրան մէջ, պատարագիչն էր Լոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքամանեան:

Ֆ 13 Յուն. Գշ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնէն վերջ, Հին Տօմարի Ամանորի առթիւ Միաբանութեան Լոգեշնորհ Հայրերը, Ընծայարանի Բարեշնորհ Սարկաւազները եւ Ուրարազի ու Դաբի աշակերտները, աշխատարան եղբայրները եւ Տեառնութեանց պաշտօնեաները՝ Ս. Գառարազը Լոգեղեկայացան պատրիարքարանի մէջ Նոր Տօմարի շնորհաւորելու եւ Նոր Օրացոյցները տեսնելու երեկոյեան ընթերցէն յետոյ, Ժառանգաւորաց Վարդապետի օրակին մէջ Լոգ. Տ. Յարութի Վրդ. Մանուկեանի նախագահութեան տակ, ներքին հանգեւ մը տեղի ունեցաւ ուսուցիչներու եւ հիւրերու մասնակցութեամբ:

Ֆ 14 Յուն. Դշ. — Ամանորի առթիւ Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ Ասգ Սեղանին վրայ, պատարագիչն էր Լոգ. Տ. Գարգեւ Վրդ. Վրթանէսեան: Ս. Գառարազն յետոյ պատրիարք-

քարանի մէջ հանդիսական դուստրում մը տեղի ունեցաւ Գեր. Տ. Նիզիէ Վրդ. Տէրտէրեան յառաջ ելաւ Պատ. Միաբանութեան շնորհաւորական և բարեմաղթական ուղերձը արտասանելով: Բարեւ շնորհ Մանուկ Սրկ. Սմբատեան ուղերձ կարգաց ընծայարանի և ժառանգ. Վարժարանի սաներուն կողմէ, նոյնը ըստ խաչաւոր իտալաուրեան Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի նախարկութեանի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ. իսկ Ման. կապտարեղի կողմէ փոքրահասակ, վարժարանաց տեսչութեան, ռաւոցչաց և աշակերտութեան՝ իւրենց անկեղծ և բարի արտայայտութեանց համար, և տուաւ իր հայրական յորդորները, վերանորոգեալ խանդով և հաստատամտութեամբ նուիրուելու Ս. Աթոռոյ սրբազան աշխատանքներուն յօգուտ նկեղծելու և կնքելու:

✱ 17 Յուն. Եր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի, պատարագելին էր Լոգ. Տ. Սրբովի Վրդ. Մանուկեան:

✱ 18 Յուն. կիր. — Ս. Պատարագը չալորը նախագահել ասուածեան պաշտամունքին, ժամը 10ին տեղի ունեցաւ Բեթղէնէմի հանդիսական գնացքը առաջնորդութեամբ անդիւրացի հեծելա՝ իւսուսոր Եստիկաններու: Հակառակ նախապնդութեան և երկնաշինութեան թափօրը իր հովհաճեան կանոնաւորութեամբ Բեթղէնէմի տանաբի մէջ հրապարակին առջև հասաւ իրապաշտութեամբ: Հրապարակը լեցուած էր հայ, յաւնադաւան և հռոմէական տեղացիներու և ուխտաւորներու խումբով թաղմանով: Ամեն. Ս. Պատարագը չալորը դիմաւորուեցաւ Երուսաղէմի կառավարչի ներկայացուցչին և Բեթղէնէմի կառավարչին, Գաղաղապետի, Ռոտիկանապետի և չալ և օտար թաղապետներու և մեր Լոգեշինոր տեսչին կողմէ, և Եկեղեցական թափօրով Երուսաղէմէն չալարկանի երգեցողութեամբ առաջնորդուեցաւ մեր վանքը ուր մուտքի բարեբաղութիւնը աւարտեցանք: Ամեն. Ս. Պատարագը չալորը անհապառնկելով, Բարձրատիկան հիւրերը տեսչարանի մէջ հիւրաբարուեցան սիրալիր ընդունելութեամբ և մեկնեցան կես ժամ վերջը:

Յետ միջօրեի ժամը 2ին տեղի ունեցաւ շնորհալի մատուցութիւնը՝ նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատարագը չալորը Սկսելով տանաբի սրահն աղաղակ Նիքոմիտիան մուտքի առջինը, թափօրը երգեցողութեամբ յառաջացաւ կնքողներ և մեր բանին մէջէն իշու. Ս. Ալքը ուր խնկարկութեան և ուխտի արարողութեան կարգը կարգացուելէ յետոյ, մեր Եկեղեցամատի Աւագ Սեղանին առջև դասաւորուեցաւ և վերջանելով շնորհալի մատուցութեամբ, սկսաւ երեկոյան պաշտամունքը, Յետոյ մատուցուեցաւ ձրաղալոյցի Ս. Պատարագը, պատարագելին էր Լոգ. Տ. չալարիկ Վրդ. Աւանեսէ: Պատարագէն վերջը, Ամեն. Ս. Պատարագը չալոր

զիսաւորութեամբ և հանդիսաւոր թափօրով ու եկեղեցական լիակատար զգեստաւորութեամբ՝ Միաբանութիւն և ժողովուրդ սինակապարտեանցան մեր վանքի Ս. Յովհր մատուցող և ասուածարանի ընթերցումով և շնորհ և բարձունքի երգեցողութեամբ ձրաղալոյցի Ս. Պատարագը վերջացաւ՝ Ամեն. Ս. Պատարագը չալոր պատարագելին: Պատարագելի՝ զգեստաւորութեամբ առաջնորդուեցաւ տանաբի մեր մասը թաղմանի, բարապետութեան սեղանին առջև զգեստները հանելով վանքի տեսչարան վերադարձաւ: Նորին Ամենապատեհութիւնը շնորհաւորեց Միաբանութիւնը նախկին բարեմաղթութեաններով և սեղանատուն իշու մատակցելու Միաբանութեան սեղանին:

Գիշերուան ժամը 10ին, Լոգեշինոր չալորեալ ընկերակցութեամբ պարզ թափօրով՝ բարապետներու և թաղմանի առաջնորդութեամբ իշու. Ս. Ալքը և ուխտը ընկել յետոյ բարձրացաւ մեր Եկեղեցամատը ուր Աւագ Սեղանին առջև ձրաղալի խոստովանելի արարողութիւնը կատարելէ յետոյ, հետոյ գիշերային ժամերգութիւնը, շէնք յերկնայեղէն յետոյ զգեստաւորուել և թափօրով Ս. Ալքը իշնելով հան տեղի ունեցաւ ժամերգութեան մնացալ մասը մինչև Վերակուեց, միա՝ համառ մատակցութեամբ Լոգեշինոր չալորեալ և զգեստը զարկ: Ս. Ալքը արարողութեան ներկայ էր Երուսաղէմի վանք, Կառավարչի իր պաշտօնական զգեստով և պատուանշաններով, իրեն կ'ընկերանային Բեթղէնէմի վանք, Կառավարչի և Ռոտիկանապետը և ուրիշ պետական տարեհասարներ: Ս. Ալքը պաշտամունքի վերջանալուն հրաժեշտ տալիս Ամեն. Ս. Պատարագէն և մեկնեցաւ թաղմանի և բարապետներու առաջնորդութեամբ: Գիշերային ժամերգութեան վերջ տեղի ունեցաւ գիշերային մեր իրաւունքի Ս. Պատարագը չալոր մատուց չալոր. Տ. Միւսան Վրդ. Կրեկեան, Յետ Ս. Պատարագի՝ Նորին Ամենապատեհութիւն Ս. Պատարագը չալորը շարողեց բնարան ունենալով հրեշտակներու երգին բառերը: Միտցնելով զանանց Երուսաղէմի մէջ երկրեղէն լըսուած առատութեային յայտնութեան բաւարար մեր Տիրով Ժնեղեան և միտուութեան երկու հրաշալիք և խորհրդաւոր զեղեցեալ ժաղկը բացաւ և հրաւեր կարգաց ներկայ հաստատացեալներուն որ տեսնեց լոյսին լիակատար գիտակցութեամբ և պատենելու համառութեամբ աղբիւր միշտ: Պատարագէն վերջը, Ամեն. Ս. Պատարագը չալորը կատարեց լըսուեց զմայելի արարողութիւնը: Յետ այնու, Նորին Ամենապատեհութիւնը մատուցաւ ասան հանդիսաւոր պատարագը Ս. Ալքին մէջ և վերջանալուն մեծահանգէս թափօրով ձրաղալոյցի վերջին թափօրի կարգով վեր կաւա մեր վանքը: Ս. Յովհր Եկեղեցին և դարձեալ աւետարանի ընթերցումով և շնորհ և բարձունքի երգեցողութեամբ վերջ գտաւ Ս. Նիկիթիս պաշտամունքի Բեթղէնէմի արարողութիւնները: — Առաւ

Մեր խոր կսկիծով վերջին վայրկեանին լսեցինք
Հալէպէն մահուան գոյժը մեծ գրագէտ եւ մեր պատուա-
կան ուսուցիչ՝

ՅԱԿՈԲ ՕԹԱԿԱՆԻ

Նորին Ամենապատուութիւն Ս. Պատրիարք Հայրը,
Մերոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը եւ «Սիոն», խո-
րապէս զգացուած, այս առիթով կը յայտնեն իրենց
վիճելու հանգուցեալի պարագաներուն եւ բոլոր գրչի եւ
մտքի մեակներուն:

«Սիոն»ը Մարտի իր քիւով լայնօրէն պիտի ան-
դրադառնայ մեծ գրագէտի կեանքին եւ գործին:

“ՍԻՈՆ”-Ի ԱԶԴ

“ՍԻՈՆ”-ի եզրհատյալ յարգելի բաժանորդներէն կը խնդրուի իրենց օտրեկմարները չի դրկել մեզի *Egyptian Postal Order*-ով, որոնց գաղնումը Պաղեստինի մէջ կարելի չէ:

“ՍԻՈՆ”-ի դրամական առանձնները կարելի է ընել որեւէ դրամասան մը միջոցաւ, ապահովելէ ետք այդ դրամասանց փոխգիրներու ի՛զօրու ըլլալը Պաղեստինի մէջ:

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ “ՍԻՈՆ”-Ի

1948-Ի “ՍԻՈՆ”-Ի ԿՐ ԵՐԻՐԵՆ

Սրտադիմեն

Ժռեգ. Տիր. Պօղոս Մնացեան	Տիր. Մնաց Մնացեանին (Պիղիսա):
» » Անգրանիկ Հապահեան	» Թորոս Թորանեանին (Հաբէպ):
» » Սարգիս Տէմիրճեան	» Վարդապա Տէմիրճեանին (Պէյրուք):
» Սան Եփրեմ Բէնտրեան	» Արթ. Տ. Վահան Բենյ. Բէնտրեանին (Այն-Հաբ):

ԵՐԻՐԵՆԵՐ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

Ենթահալուծեամբ ստացած ենք հետեւեալ գիրքերը հեղինակներէ եւ զանազաններէ:

ԵՐԳԵՐ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԿԱՐՕՏԻ, Համազասպ Մեհրապեան, 1947, Աթէնք:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԵՐԳԵՐ, Համազասպ Մեհրապեան, 1947, Աթէնք:

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, (1869-1935), առաջնապետ, Համա Մեհրապեան, 1944, Աթէնք:

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ-ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՏԱՍԻՆԻ ՀԻՆԴԱՄԵԱԿԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵ-ՑԱՍԻՐԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՂԵՐՍԱՆԴՐԻՅԹ, Կեհրոպ Բնիկ. Քեօզկեան, 1947, Աթէնք-սանդրիս:

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԴԻՐ, (Տարեգիրք), Կարաբաբեան Ե. Ալոյսիանեան & Դ. Շահլամեան, Կազմեց՝ Է. Ժամկոչեան, 1948, Գահրէք:

ՀԱՅ ԵՐԳ-ՓՈՒԼՁ, տետր Գ & Դ, Գրիգոր Մ. Սիւնի, 1940, Ֆիլատելֆիս:

ՕՐԱՑՈՑ 1948 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ԴՐԻՍՏՈՒ, պատրաստեց՝ Յ. Պետրոս Բնիկ. Գաւառ-եան, Փարիզ:

Պր. Նորայր Տեր-Վարդանեան

ARITHMETIC PT. I. II. by A. E. Layng.

HOME-MADE WINE SECRETS, by Peggy Hutchison.

Պր. Յակոբ Նազրեան

ՓՈՒԼՁ, Մանկական երկչափաթիւեր (Գահրէք), 1946 տարւոյ հաւաքածո:

ՇԱՐԺՈՒՄ, Շարաթաթիւեր, Պուշեղոս-Այրէս, 1945-1947 տարիներու հաւաքածո-ները (պակասաւոր):

ԱՐԱՐԱՆ, Ազգային & Բազմազան Օրաթիւր, Պէյրուք, Ժ. (1946-47) տարւոյ հաւաքածո (պակասաւոր):

Տեսուչ՝ ՏԻՐԱՅՐ ՎՐԻ. ՏԵՐՎԵՆԵԱՆ